Tezer Özlü'den Leylâ Erbil'e Mektuplar

Hazırlayan: Leylâ Erbil

BÜTÜN YAPITLARI

YAŞANTI

YKY

TEZER ÖZLÜ'DEN LEYLÂ ERBİL'E MEKTUPLAR

YAYINA HAZIRLAYAN: LEYLÂ ERBİL

Yapı Kredi Yayınları

Yapı Kredi Yayınları Edebiyat

Tezer Özlü'den Leylâ Erbil'e Mektuplar Yayına Hazırlayan: Leylâ Erbil
Kitap Editörü: Barış Tut Kapak Tasarımı: Nahide Dikel

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Yapı Kredi Kültür Merkezi

İstiklal Caddesi No. 285 Beyoğlu 80050 İstanbul

Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23

http://www.yapikrediyayinlari.com

http://www.shop.superonline.com/yky

e-posta: ykkultur@ykykultur.com.tr

Tezer Özlü'nün YKY'deki öteki kitapları:
Eski Bahçe-Eski Sevgi (1993)
Çocukluğun Soğuk Geceleri (1994)
Kalanlar (1995)
Leylâ Erbil'e Mektuplar (1995)

Zaman Dışı Yaşam (1998)
Yaşamın Ucuna Yolculuk (2001)
Tezer Özlü'ye Armağan (haz. Sezer Duru, 1997)

Tezer Özlü'den Leylâ Erbil'e Mektuplar

Tezer Özlü

Tezer Özlü (1943-1986); yaşarken yayımladığı üç "farklı" kitabıyla edebiyatımızın çok erken yaşta yitirdiği en özgün kalemlerden biri oldu. Avusturya Kız Lisesi'nde okudu. İlk kitabı olan Eski Bahçe'yi, (1978) 1963'ten beri dergilerde yayımlanan öykülerinden oluşturdu. İlk romanı Çocukluğun Soğuk Geceleri (1980); kişinin, çocukluğundan başlayarak içine düştüğü yaşamın, kimi zaman fiziksel-kaba, kimi zaman inceltilmiş-dolaylı baskılarıyla karşı karşıya kalışını ve yaşadığı ya da "yaşamasına izin verilmek istenmeyen" farklılığını ve uyumsuzluğunu son derece sarsıcı ve incelikli bir biçimde, "teninde duyarak" işledi.

Özlü, yaşamın anlamını arayan ve bu arayışı hayranlık duyduğu üç yazarın (Svevo, Kafka ve Pavese) izlerini ve izleklerini de sürerek sürdüren ikinci roman/anlatısını ise 1983'te Auf den Spuren eines Selbstmords (Bir İntiharın İzinde) adıyla yazmış; yapıt 1983 Marburg Yazın Ödülü'nü kazanmıştı. Bu kitap, daha sonra dilimizde, yazarı tarafından Yaşamın Ucuna Yolculuk (1984) adıyla bir anlamda yeniden yaratıldı.

Özlü'nün ölümünün ardından; ilk öykü kitabı, daha sonra yazdığı öykülerle bir arada Eski Bahçe - Eski Sevgi (1987) adıyla basılmış; Gergedan dergisi 13. sayısında yazarın adına özel bir "fotobiyografi" yayımlamış; kimi günce ve anlatı parçaları ise Kalanlar (1990) adlı küçük bir kitapçıkta toplanmıştı.

1993'te başladığımız "Bütün Yapıtları" dizisi, Özlü'nün daha önce yayımlanmamış senaryosu Zaman Dışı Yaşam'la sona eriyor.

Leylâ Erbil 1931 yılında İstanbul'da doğdu. Beyoğlu Kız Lisesi ve Kadıköy Kız Lisesi'nde okudu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Edebiyatı Bölümü'nde eğitim gördü. Çeşitli yerlerde sekreter çevirmenlik yaptı. 1956'da ilk öyküsü yayımlandı ("Uğraşsız" Seçilmiş

Hikâyeler Dergisi). Giderek, Dost, Yeni Ufuklar, Yeditepe, Papirüs, Ataç, Yelken gibi edebiyat dergilerinde yazdı. Kendinden

önce yerleşmiş bir okula bağlı kalmadı. Yazınsal niteliklerden ödün vermeden toplum tabularıyla, baskı gruplarıyla sürekli mücadele etmek zorunda bırakıldı. Dilin oturmuş kelime hazinesini değiştirerek yazınımıza yeni bir bakış açısı getirdi.

Leylâ Erbil, 1970 Türkiye Sanatçılar Birliği, 1974 Türkiye Yazarlar Sendikası kurucularından olup PEN Yazarlar Derneği üyesidir. 1961'de TİP üyesi olan Erbil bir süre TİP'in sanat ve kültür bürosunda görev aldı. 1979 yılında ABD Iowa Üniversitesi yazara onur üyeliği verdi.

Önsöz

Tezer Özlü ile iki konuda birbirimize söz vermiştik.

İlki evlilik kurumunu, kocaları, daha çok eşlerimizi anlatacak birer roman yazmaktı. Ben bu sözü Mektup Aşkları'yla yerine getirmeye çalıştım. Yazık ki Tezer, kendininkini yazmaya fırsat bulamadan, benimkini de göremeden hayata veda etti.

İkinci sözümüz ise, mektuplarımızı yayımlamaktı. Ortak dostumuz Harald Schmidt'in de tanık olduğu, daha sonra eşi Hans Peter'e yinelediği bu isteği ise bu kitapçıkla yerine getirmiş olacağım.

Hepimizin hayatında karşılaşmaktan, dostluk etmekten pişmanlık getirdiğimiz insanlar olmuştur. Hayatımızı güzelleştiren karşılıklı olarak yüreklerimizi değiştirdiğimiz insanlar da. Tezer Özlü benim yaşamımda, ne şanslıyım ki sayıları pek de az sayılamayacak derin dostluklar kurabildiğim bir kişi olarak yerini aldı. Tıpkı Sait Faik, Kemal Tahir, Ahmet Arif, Fikret Ürgüp, Edip Cansever, Metin Eloğlu, Nermin Menemencioğlu, Turhan Sonuç, Sevim Burak ya da bugün hayatta olan ünlü ünsüz başka dostlar gibi. Sevim Burak'ın sonunda beni düşman gibi görmesine aldırmıyorum, zira artık dostunu düşmanından ayırt edemeyecek duruma gelmiş ya da getirilmişti.

Özverinin, kardeşlik duygusunun silinip, kullanmanın, çıkar ilişkilerinin egemen olduğu bir dünyada dostlar olmadan ne yapardık bilemiyorum.

Mektuplar insanın bir başka yüzünü açığa çıkararak, edebiyat dünyasına daha sıcak bir tat sunar. Tezer'in taşkın duyarlılığından kaynaklanan yergi ve övgülerindeki coşkuya da bu mektuplarla yaklaşacaksınız.

Gerçi Tezer Özlü, okurlarıyla arasındaki uzaklığı, resmiyeti yok edebilmekte, adetâ yeni bir yazar ahlâkı sergilemekte eşsizdi. Gene de onunla karşılaşma şansına erişememiş okurların, yazarın mektuplarıyla onu daha çok sevip kucaklayacaklarına, dünyalarının zenginleşeceğine, dağarcıklarının ağırlaşacağına inanıyorum.

Öyle sanıyorum ki, Tezer de bunun bilincindeydi; ısrarla, "Mektuplarımızı bir gün mutlaka yayımlamalıyız Leylâ... " derken bence biraz da yakınlaşmakta olan sonu sezmiş ve kendini değil, gene okurlarını, insanları düşünmüştü.

En parlak yazın dönemine girdiği anda yitirdiğimiz Tezer Özlü'yü sevgili okurlarıyla yeniden buluşturacağıma seviniyorum.

Leylâ Erbil Teşvikiye, 2 Kasım 1994

BENİM GÖZÜMLE TEZER ÖZLÜ (1942-1986)

"Akıl ve çılgınlık arasındaki ufak, yıldırım hızına sahip atlayışı sözcüklerle nasıl anlatabilirim.

Beyin, düşünce kendini özgürleştiriyor, fırlıyor, bir roket gibi evrene, boşluğa, sonsuz boşluğa. Onunla birlikte gövde de. Ya da gövde kalıyor da, düşünce gövdeyi koparıp sonsuz boşluğa doğru uçmaya başlıyor... "

(Kalanlar, Tezer Özlü)

Son Aşk

Çengelköy'de deniz kıyısında, caminin avlusunda o bildik yüzyıllık çınarın dibindeyiz. Ana gövde ikinci bir çınar doğurmuş, o da bütün ağaçlar gibi göğe doğru uzanacağına kendini özgürleştirmeye kalkmış, almış başını denize gitmiş. O çınarın dibindeyiz. Deniz sisten pustan sıyrılamamış göl göl pırıldıyor; bizim evlerimizin de olduğu (Tezer'le aynı semtte Arnavutköy'de oturuyoruz o sıra) karşı kıyılar seçilmiyor. Islak tahta masada çaylarımız tütüyor, çok da üşüyoruz. Sabah saat on. Tezer beni ilerde evleneceği sevgilisi, fotoğraf sanatçısı Hans Peter'le tanıştırıyor. Birbirimize çabucak ısınmamızı, birbirimizi çabucak sevmemizi istiyor. Böyledir Tezer; sevdiklerini birbirine dost kılar; cömert bir yüreği vardır, ayırıcı, kaçırıcı değil, birleştiricidir, öyle ki onun tanıştırdığı herkes birbirinin kırk yıllık dostu gibi olmuştur bugün.

Burayı seçişimizin nedeni aynı zamanda Hans Peter'e İstanbul'u sevdirmek. Sevdi de sonunda; bugün o da bir İstanbullu!

"Bu adam benim ölümüm Leylâ" diye tanıştırıyor sevgilisini. "Bak bak bu benim ta kendim! Kafatasım bu; kendi ölümüm!"

Hans Peter'e bakıyorum, ince, uzun bir yabancı. Bahçe yılanının sırtı gibi aynalanan ipek montunun içinden hafifçe sırıtıyor. Solgun derisi, çökük mavi gözleri, açık renk dökük saçlarının açılmasıyla yükselen beyaz alnıyla onu eskiden elektrik direklerinin üzerindeki kurukafa işaretine benzetmeye çalışıyorum? "Yalnız bunun gözleri mavi, haklısın ölüm mavi gözlüdür" diyorum, bir şeyler demiş olmak için. Tezer'de benim görmeye alışık olduğum öfori'yi, Hans Peter'in nasıl karşılayacağından kaygılanıyorum azıcık, ama onun, genç kuşak bir Avrupalı'nın dünyayı sıkı bir biçimde tanımışlığının getirdiği bir olgunlukla, şefkatle ve hayranlıkla Tezer'i dinlediğini görünce rahatlıyorum.

Adamın elini alıp kendininkiyle yan yana koyuyor Tezer, "Bak bak", diyor, "cildimizin rengi, damarlarımızın kabarıklığına, yeşiline bak, nasıl birbirinin eşi, şu dolaşımın haritasına bak, ölümüm bu benim!"

Hans Peter'in kolunu montuyla birlikte dirseğe doğru sıvıyor, gösterdiği dokuların arasındaki damarların akışına bakıyorum, gerçekten de Tezer'inkiyle eş. Dayanamayıp kendiminkine de bakıyorum, benimki onlarınkinden değil!

Hans Peter, o tuhaf renkli montunun kollarını indiriyor. Bu montun öyküsü de ünlü. İlk kez Berlin'de bir barda, uzaktan bu tuhaf yeşil renkle adetâ büyüleniyor Tezer, kalkıp bara gidiyor ve tanışıyorlar. Hans Peter, Kanada'dan o sıra tatile gelmiş. Tanıştıklarının yirminci gününde Kanada'ya dönüp her şeyini satıp savıp Berlin'e yerleşmiş oluyor genç adam. Aşkları böyle başlıyor onların; yirminci yüzyılın hızına uygun olarak. "Bu rengi giyebilen bir adam sıradan olamazdı, zaten oradan anlamıştım!" diyor sık sık, sürekli anlatıyor: "Berlin bursunu sanki bunun için kazanmışım, bu adam için gitmişim, iki kocamda da bulamadığım o şefkati bulmak için, aldım getirdim onu işte! Ölümümü bulmaya gitmişim sanki... "

Damarları anlıyorum da, neden "ölümüm", anlayamıyorum bir türlü. Soramıyorum da...

Bunlar 1982 Ekimi'nde geçiyor. 18 Şubat 1986'da Hans Peter'in yurdunda, onun karısı olarak, onun kollarında, Kanton Spital Hastanesi'nde yaşamı sona erdikten sonra sık sık aklıma düşüyor bu sahne.

Yazarın Ülkesinde Bir Gezinti ya da

"Burası Bizi Öldürmek İsteyenlerin Yurdu... "

Tezer Özlü'yü anlamak için, stadyumlardan ve ekranlardan fışkıran "En büyük türkiyah! başka büyük yok!" inlemelerinin dışında bir yerlerden de ülkeyi seyretmek gerekiyor.

Türkiye, aslında âşığı olduğu bu topraklar acılarına acı katmıştır Tez-er'in.

Din kökenli ilkellik, resmî ideolojinin sarmalında özgür aklı boğmuştur bu ülkede.

Buyurgan, yasakçı, ataerkil toplumun yatışmak bilmez gizli şiddeti, sadece on yılda bir sıkıyönetim dönemlerinde değil, sivil yönetimlerde de insan ilişkilerinin tüm alanlarını kaplamış, yurttaşların tümünü hasta etmiş, cehenneme çevirmiştir yaşamı. Hele Tezer gibi kozmopolit kültür sahibi insanlarınkini.

1 Mayıs 1977.

Kendimi bildim bileli örgütlerimin katıldığı bütün özgürlükçü eylemlere katılırım. O gün de "Türkiye Yazarlar Sendikası" saflarındayım. Görkemli bir işçi bayramı kutlaması sona ermek üzere. Sıra Kemal Türkler'in konuşmasına gelmiş. Güler Yücel'le saflarımızı bırakıp Café Bulvar'a giriyoruz. Orada başka arkadaşlar da var. Anımsadığım kadarıyla, Mustafa Kemal ve Tektaş Ağaoğlu, Kıvanç Ertop, Ela Güntekin, Ergin Ertem, Önay ve Gülbün Sözer, Tezer Özlü de.

Bir anda silahlar patlıyor, bir karışıklık ve şaşkınlık, ardından peş peşe yükselen makineli tüfekler, panzerler, sirenler... Toz duman içinde bir savaş alanının ortasında buluyoruz kendimizi; her zaman olduğu gibi, güvenlik güçleri (!), "çember sakallılar" ve "kurtlar"ın ortak cihadının arasından çil yavrusu gibi dağılıp kurtarıyoruz canımızı. Yanımda Tezer'i görüyorum, koşarak Elmadağ yönüne kaçıyoruz. Ardımızda çığlıklar; arkadaşlarımızın haykırışı: "Kızıma rastladın mı? Babamı gördün mü? Annemi görürsen telefon et..."

İşçi sınıfının, solun yükselişinin kırk ölü, yüzlerce yaralıyla durdurulduğu gün. Bizim bulunduğumuz bu alanlardan yükselen seslerle, futbol sahalarından, camilerden ve ekranlardan yükselen sesler hiçbir vakit örtüşemiyor.

O gece sabaha kadar uyanık Tezer. Sabaha kadar kapıları, camları, halıları siliyor, çatal bıçakları ovup parlatıyor. Devletin üzerine sıçrattığı kanı yuğup arıtmak istiyor.

Sabah görüştüğümüzde bir kez daha bu ülkeyi terk edeceğine yemin ediyor. Mücadeleyi sürdürme lafları ediyorum ben, o ise, "burası bizim

yurdumuz değil ki, burası bizi öldürmek isteyenlerin yurdu!" diyerek sürekli yineliyor... Hâlâ da öyle değil mi?

Ben, Tezer Özlü'nün sıkıntılarının, büyük ölçüde, kışkırtılan bu toplumsal şiddetten, korkudan kaynaklandığına inananlardanım. Burada Baudelaire için söyleneni anımsıyorum, "Baudelaire'i çıldırtan Fransız emperyalizmiydi..." Hepimizi de öyle!

Bu toplumun bilinç düzeyini açıklayacak bir başka tabloyu da eklemeden duramayacağım.

1980'de başımıza çöreklenen askerlerin, dayattığı 982 anayasa oylamasından İstanbul'dan sadece 275.000 mavi (ret) oyu çıkmıştı. Bu sayı o görkemli işçi bayramı kutlamasına gelen Taksim Alanı'ndaki insanlarımızın sayısını bile bulmuyor?

Böyle bir Türkiye'de genç bir Türk kadın yazarın (artık "kadın yazar" sözcüğünü kullanmam gerekiyor, çünkü erkek yazar olsaydı doksanında bile olsa on yaşındaki bir kız çocuğuyla evlenmesine ses edilmezdi?) kendinden yaşça ufak bir yabancı erkekle evlenmesine yetkililer bir türlü izin vermiyor! Engeller çıkarılıyor; sorgular sualler, nedenler, nasıllar, ertelemeler... Tam iki yıl! İki yıl sonra pes ediyor Tezer, Zürih'e yerleşiyor. 2 Nisan 1984'te birkaç yılcık bile olsa,

sevecenliği ve aşkı bir arada bulduğunu söylediği Hans Peter'le evleniyorlar. İsviçre, neden kendinden yaşça büyük bir Türk kadınla evlendiğinin hesabını sormuyor Hans Peter'e. Böylece lacivert Türk pasaportunu atıp İsviçre pasaportunu almış, "onlara göstermiş"ti Tezer!

Sınırları bu yolla da olsa kaldırdığına sevinmişti.

Bir tatil sırası geldiklerinde, "gericilerin kağıtları kendilerinin olsun!.. " diyerek, çantasından çıkardığı ve üzerinde incecik beyaz bir haç bulunan, kırmızı İsviçre pasaportunu pat! pat! masanın üstüne çalıyor, ünlü kahkahalarını koyuveriyordu. Ancak gövde, anadan ayrılsa da, ruh buralardaydı. Özlem içindeydi. Eşi dostuyla, sevdikleri sevmedikleriyle,

komşularıyla kendinde olanı paylaştırarak var olabilen, öyle beslenen bir yazar için değil İsviçre, cennet bile olsa bir başbelasıydı.

Mektuplarda doğruyu kavradığı anda, gerek ülkeler, gerekse insanlar hakkındaki yargılarını değiştirirken, Tezer'in ne denli cesur ve sa-plantısız davranabildiğine de tanık oluyoruz.

Sevgi ya da Sanat Dünyasında

Bu yazıda Tezer Özlü'nün sanatıyla ilgili düşüncelerime pek yer vermeyeceğim. Onun sanatı hakkında ben de, başka arkadaşlarım da yazdık. Sanırım onlar da bir kitap halinde yayınlamak üzere. Ancak, gene de kısaca birkaç noktayı yinelemek istiyorum.

Tezer Özlü'nün yaşamı acıyla, ölümle, intihar duygusuyla, canlılık ve yaşam tutkusuyla iç içeydi.

Almanca kaleme aldığı ve ilk adını Bir İntiharın İzinde koyduğu Yaşamın Ucuna Yolculuk, beni hep Hans Peter'le tanıştırdığı güne; "Ölümüm bu benim, kafatasım!" dediği güne döndürmüştür.

Bu kitabı yazarken, kendi hayatının da ucuna, son yolculuğa çıkmakta olduğunun bilincinde miydi, bilemiyorum. Tezer'in intihar etmediğini, yaşama, kızına, dostlarına, eşine ne denli bağlı olduğunu bilmeme karşın, ölmeye hazırlandığını seziyordum! Kim bilir? Bir biliciydi de o! Çevremizdekilerin geleceklerini söylemiştir çok zaman. Şu intihar edecek, şu çok hasta, şuna yardım bile edilemez!..

Kendine de, kendi gövdesinden ayrılıp, uçup ta yukarıdan baktığı olmamış mıdır?

Acılardan söz ederken şunu da eklemeliyim. Sevgili üç yazarının, İ. Svevo, F. Kafka, C. Pavese'nin yaşadıkları, acı çektikleri, öldükleri yerlere onu çeken de sanki yakın sonunu onlarda seyretmek, kendi acılarını onların acılarında soğutmak, onların acılarını kendininkilerle avutmaktı.

İnsanlara olan sevgi ve saygısını onların yaşamdaki bahtsızlıklarına isyan ederek de göstermiş ve bu son kitabını hemen hemen ayakta, on beş gün içinde, durmak uyumak bilmeksizin, adetâ canına kıyarak, ama tertemiz yalın bir dille, bir biçemle gerçekleştirebilmişti.

Burada yazınsal düzlemde ilginç olan şey, yazarın metinler arası ilişkilerdeki özgünlüğü olmaktadır. Bu ilişki şimdiye değin izlediklerimizden farklıdır. Metinler arası ilişkiler denildiğinde, bizim açıkgöz diyebileceğim bazı yazarlarımız, ustaların ürünlerini o ustalar kendilerine yakın olmasalar bile, özümsemeden, yamyamlıkla kendilerinin kılmaya kalkmışlar, taklit ya da uyarlama yapmaktan çekinmemişlerdir. Oysa Tezer Özlü, kendi olmayı hiç reddetmeden, kendi ruhundaki acılardan taşarak akraba acıların dünyasına ulaşmaktadır. Bu ise küçümsenecek bir nitelik değildir, kalıcıdır.

Tezer Özlü'nün sanatı, acılar kadar sevgiyle de besleniyordu, ve sanatını yaşamından ayırmak pek mümkün de değildi. Sık sık, "dünyayı başıma yıktı" diye söz ettiği ilk eşinden boşandıktan sonra evlendiği Erden Kıral'dan ayrılsa da, gönlünden onu söküp atmış değildi. Zaten böyle bir şey, en son isteyeceği bir şeydi. O, ruhunu koşullar elverdiği ölçüde tıka basa sevgiyle doldurmak isterdi.

Hans Peter'de bulduğu yumuşaklık, sevecenlikti. Bir başka kültürün getirdiği, karşısındakine gösterilen saygıyı da unutmamalı. "Sekiz yılda eşimin yapamadığını sekiz saatte yaptı, kapıyı yağladı, gıcırtıyı kesiverdi!" Böyle bir ayrıntıyla bile dünyalar onun oluveriyordu. Erden'e olan sevgisiyle yeni eşinin aşkını birlikte götürdüğünü sanıyorum.

Özlü'nün sevgi dünyası birçoklarımızın anlayabileceğinden çok ötede, çok geniş kucaklayıcılığa sahipti. Bu yüzden bazı insanların onu anlaması gerçekten de zordu. Ölümünden sonra, vaktiyle bağrına basıp yardım elini uzattığı bir yazarın, kendisini aşağılayıcı bir roman kaleme alması, edebiyatımızın gerçekten de ne denli sığ kafalara sahip şöhretlerle bezendiğinin bir göstergesidir.

Onun sevgi dünyasında kurumların, kuralların, uygarlık sınırlamalarının kaldırılmış olduğunu görürüz. O, neredeyse hatır için bizden biri gibi yaşadı. Mümkün olsa dünyanın bütün erkekleriyle

evlenip onları mutlu etmeye çalışacak, bütün insanları yaşlı, genç, çocuk, sakat, hastaları bağrına basıp emzirecekti. Ufak tefek anlaşmazlıklarla onu küstürmek olanaksızdı.

"Le Syndrome d'Honore"ye yakalanmış bir arkadaşımızın, Tezer'i kitabında anlamsızca teşhir etmesinin ardından, "Zavallı; ne kadar da gülünç!.. " deyip geçiyordu.

İnsanlardan hiçbir şeyini saklamak, esirgemek istemezdi. Şu doğruyu içten benimsemişti; bir yazarın başına gelen, tüm insanların da başına gelmiş sayılır, doğrular ne denli aykırı olsalar da, onlara yan çizdiğin an yok olma başlar. Bir dolmuşta, başkalarının yalnızken kendilerine itiraf etmekten irkileceği şeyleri, yüksek sesle anlatıyordu! Kurulu düzene meydan okumanın, insan onurunu korumanın bir başka yolu belki de?

Özyaşam anlatıdan da hiç kaçmadı, onu sanat katında yoğurmayı çok iyi bilmek kaydiyle.

Mektuplarda, haklı haksız Tezer'in alaya aldığı, parladığı kimseler de var. Derdi kişiler değil, zihniyetlerdi, bu yüzden biz onları anlaşılmaz kılmaya çalıştık? Tezer Özlü'nün yüreğinde kin ve intikam gibi duygular hiç barınmadı; çabucak incinen bir insanın tepkileriydi onlar. Tez-er'in bilinçli okurlarının bu tepkileri de doğru bir kanala aktaracaklarına inanıyorum ben; beni yüceltmelerindeki abartma payını sezeceklerine de. Söylemeye gerek yok, onunla birçok konuda düşüncelerimiz ayrılıyordu, ama bunlar hiçbir biçimde dostluğumuzu engellemedi.

Dostluğumuza, Hastalığa ve Ölüm Meleğine Dair

Tezer'i tanıdığımda, o henüz kırmızı ekose etekli on üç, on dört yaşlarında bir çocuk. Ablası Sezer (Duru) ile birlikte, ağabeyleri kırk yıllık dostum Demir Özlü'nün yanı sıra Asmalımescit'teki Nil Lokantası'na, Beyoğlu Balık Pazarı meyhanelerine, Baylan Pasta-hanesi'ne, arada bir de Teşvikiye'deki bizim eve uğradıkları oluyor. O yaşlarda Kafka'yı, Dostoyevski'yi, Alman yazınını bilmenin coşkusuyla boğuşup duruyorlar bizlerle.

Ama, Tezer'le asıl dostluğumuz o, Erden Kıral'la evlendikten sonra, genç bir kadın olduğunda derinleşti. Kızı Deniz'in doğumundan (1973) sonra, bizim de Arnavutköy'e taşınmamızla her an birbirimizi görme fırsatı doğdu.

Daha önceleri Teşvikiye'deki evin odalarını o geldikçe dolduran çocuksu kahkahaları artık birlikte atılan protestolara dönüşmüştü. Sanırım bu yolla ailenin, Türkiye'nin, sanatın sorunlarını, yüklerini hafifletmeye çalışıyorduk.

Tezer, 1973'ten 1985'e hasta olduğunu öğrenene kadarki süreyi şok-suz, hastanesiz, hastalıksız yaşadı. En çok birlikte olduğumuz o sürede, kitaplarında da anlattığı biçimde korku ve kaygılarını durdurabilmiş, "çılgınlığı" yenebilmişti. Ancak sürekli baş, diş ağrıları, bel ağrıları çekerdi. 1985'te kanser olduğunu öğrendiğinde yakasına yapışmış olan eski depresyona, gayya kuyusuna indi yeniden.

Söylediğim gibi, benim hâlâ sevgili bir dostum, Tezer'den kalma bir emanet gibi baktığım Erden Kıral'dan boşanarak Zürih'e, bir vakitler benim de kısa bir süre kaldığım mahalleye çok yakın olan bildik bir sokağa, Lindenbach Str.'ye yerleşmişti.

1985 Temmuzu'nda bir gün telefonda ağlıyordu. "Göğsüm koca bir karpuz gibi şişti Leylâ; buranın doktorları, bu kasaplar hemen kesmek istiyorlar beni. İrinler akıyor göğsümden, yaralar bereler içindeyim!.."

O'na Fatoş Erbil'in (kızımın) yakın arkadaşı olan, dostumuz, sevgili Norbert Avetyan'ın adresini ilettim hemen. Norbert, Paris'te bir hastanede (Clinique D'Alleray) bu işin uzmanıydı ve, "Sakın ameliyat olmasın

teyzeciğim, gelsin bana" diyordu. Gitti. Doktorunu da çok sevdi. Birlikte Mozart "Requiem" dinliyorlardı. Sezer'le Zürih'ten Paris'e iki sefer gittiler. Şişler indi, yaralar kapandı. Norbert, "Beş kez ke-moterapi olmadan asla hiçbir şeyin belli olamayacağında, ameliyat olmaması gerektiğinde", ısrar ediyordu. Ama sonunda Zürih ekolü kazandı. Paris'te yapılan o iki kemoterapiden ve görece iyileşmeden sonra ameliyat oldu.

Ameliyatından üç dört gün önce geldim Zürih'e. Paris'ten İstanbul'a dönüyordum. Paris'ten bindiğim Zürih treni hayatında ilk kez beş saat gecikmeyle girdi perona...

Tezer, Sezer, Hans Peter gara gelmiş beklemiş dönmüştüler. O arada bir gar içi silindiri Tezer'e çarpmış, yere düşürmüş, sürüklemişti onu. Tezer paniğe kapılmıştı korkudan. Ben geceyarısı evlerine girdiğimde yatıyordu. Kırmızı sabahlığıyla çıktı geldi odasından. Ağlamaklı, çocuksu bir sesle nasıl düştüğünü anlatıyor moraran bacaklarını gösteriyordu. İçim parçalanmıştı. Yatıştırmaya çalıştım onu. Tüm aksiliklerin de nasıl bizi bulduğunu; onun kıçını, Arnavutköy'deki gezici zerzevatçının eşeğinin nasıl ısırdığını, benim nasıl eğri büğrü taşlara saplanan topuğum yüzünden neredeyse otobüse çiğneneceğimi... Gülüyor muyduk, ağlıyor muyduk bilmem?..

Ertesi sabah daha sakin konuşmaya çalıştık. Bir hemşire gelip, şifalı otlarla masajını yapıyordu. Evin her yanı dökülen saçlarıyla desenlen-mişti. Sarı, kumral, meçli saçlarını kendi rengine bırakmıştı artık. Sürekli doğaya, doğal yaşama dönmemiz gerektiğinden söz açtı.

Televizyondan nefret ediyordu. Teknolojinin bir iblis olduğunu anlamıştı.

Hemşire gittikten sonra yatak odasına çağırdı beni. Hasta göğsünü gösterdi. "Geçmiş Tezerciğim!" dedim. "Geçti!" dedi. Göz göze gelmemeye çalışarak sustuk bir süre, sonra birbirimize sarılarak ağladık. O güne değin birbirimize hiç yalan söylememiştik. Odasından çıktık, koridordan geçerken, vestiyerde duraladım. Paris'te son gün gözüme çarpan ve onun için aldığım ama bir türlü dilim varıp söyleyemediğim

narçiçeği-al kaşkola uzandı, "Bunu bana getirmiştin değil mi? Ne güzel? Yaşam dolu!" dedi, boynuna sardı.

Ertesi gün ameliyat oldu Tezer. Sevgili Sezercik sıraya dizdi bizi: "Önce ben; sonra Hans Peter; sonra sen!" dedi. Öyle yaptık. Narkozdan çıkmış bekliyordu Tezer, beyaz, bol hastane örtüleri arasında tülden bir mermere işlenmişçesine dingin mi dingindi. Yatağının başucundaki duvarda yüzlerce kanat gölgesi çırpınıp duruyordu.

O, orada öylece, Albert Dürer'in çizebileceği bir portre gibi; St. Thecla, St. Dorothea, St. Lucia gibi adı bilinen bilinmeyen tüm mar-tirler gibi, ama dinsel olmayan bir hüzünle dupdurgun, ıssızca bekliyordu.

Nutkum tutulmuştu. Bana son sözü, "Üzülme!" oldu.

Tezer Özlü, (Sümer, Kıral, Marti) böylece bir şimşek hızıyla çaktı geçti dünyamızdan. Güzel duygularla, kimsenin bozamadığı düşüncelerle donanmış yaşamından ve yazılarından değerli bir sarmal bırakarak.

Leylâ Erbil

5 Kasım 1994

MEKTUPLAR

Berlin, 27 Mart 1982

Sevgili Leylâ'cığım,

En sevgili arkadaşıma üç aydır mektup yazamadım. Bunun baş nedeni, bir "iç monolog" olarak sürekli seninle konuşmam. Bu denli çok konuşunca da oturup bir türlü yazamıyorum. Çünkü birçok olayda benimle birliktesin. Her şeyi sana duyururcasına yazıyor, yaşıyor, görüyorum. Hemen her anımı seninle bölüşüyor, içimden sana anlatıyorum.

Bana yazdığın mektup bir şaheserdi. Onu belki "izninle" bir kitapta (tabii bir kitap yazabilirsem) kullanırım. Belki sende kopyası yoktur, ama ben böyle mektupları sürekli saklarım, onun değerlerini bilirim. Zaten yazan (yazan demek biraz saçma) insanın benim için en ilginç verileri mektupları. İnsan mektuplarını kendi iç dünyasına en yakın olarak yazabiliyor. Burada edebiyatla da ilgili olarak çok düşünme olanağını buluyorum. Artık bir roman yaratmak, insanlar, tipler çizmek bana çok gereksiz görünüyor. Alabildiğine iç dünyanı anlatabilirsen ne âlâ. Şuna da inanıyorum ki, bizim edebiyat dünyamızdaki birçok eleştirmen ve bazı yazarlar daha çağın ya da benim inandığım düşüncenin çok gerisinde... Örneğin Ç. Olacak iş değil! Ya da Fethi Naci'nin Türk yazarından ille de bir Stendhal, ya da Dostoyevski beklemesi gibi... Senin kitaplarının derinliğini ve yazınsal niteliklerini hiçbiri anlamadı. Ancak kendi ilkel beğenilerine ayak uyduran A. ya da B.'nin fabrikalaşan gözyaşları edebiyatını anlayabiliyor. Sen Türk yazınına çığır getirmiş bir yazarsın, ben de senin yolunda ilerleyip... gidip, hiç değilse, yazı ve sözle bu mücadeleyi sürdüreceğim... Birlikte hareket edersek, belki bazı gerçekleri daha da belirli kılmayı daha çabuk sürede başarırız.

Ama her şeyden önemli olan, yaşayabilmek... Biz, kimse ile yaşayamıyorsak da, kendimizle yaşayan, kendi içimizde gece gündüz mücadele eden insanlarız. Ben de her zaman yaşamın kendisini yazı dünyasından daha önemli bulduğum için, bakmaya, algılamaya, insanlarla konuşmaya devam ediyorum

Buraya geleli üç ayı geçti bile. Deniz ayak uydurdu. Almanca epey anlamaya ve biraz konuşmaya başladı. Demir 40 gün kadar bizimle kalıp, sonra İsveç'e döndü. Kendisi epey sinirli ve karamsardı. Ama çok mütevazı ve ermiş gibi bir insan olmuş. Düşüncesini yaşama biçimine de iyice uygulamış. Hiçbir züppeliği ve sahteliği yok. Onunla hem güç, hem de çok rahat... çok dayanışmalı günler geçirdik.

Buradaki köylü takımını hiç görmüyorum. Aslında bana söyleyecekleri hiçbir tarafları yok. Çok başka dünyaların insanlarıyız. Fakir Baykurt'u Duisburg'da gördüm. Orada "Türk yazınındaki son akımlar" diye, hem Almanca hem de Türkçe konuşma yaptım. Bir de bizim

16-18 yaşındaki kızlarımızla söyleşi. Burada bulunmam bana çok sorumluluklar yüklüyor. Türk kesimini görmemezlikten gelip, köşeye çekilmeye olanak yok. Buradaki Türkler'in çok büyük sorunları var. Hemen hepsi ruh hastası olmuş, politik bilinçleri olanlar dışında. Türkler, bu toplum içinde -ne yazık ki- bir yama gibi duruyor. Çok acıklı. Burada Türkler'in yoğun olduğu semtlere, yalnızca lahmacun ve eskici kültürü getirmişler. Soğan, biber ve kıyma kültürü... Deniz bile diyor ki: "Bu toplumun en fakir kesimini oluşturduktan sonra neden buradalar?" Tabii hem Türkiye'de, hem burada bu sorunu çözebilmenin tek yolu, kültür ve eğitim. Onu da kim gerçekleştirecek. Almanlar doğrusu çok çalışmaya çalışıyor. İyi niyetlileri de çok. Kitaplıklar, okumalar, kültür haftaları, ama bakıyorsun, bizimkiler, yemyeşil bir cami kuruyor

İşte bütün bu ikilemi daha yakından tanımak, ilerdeki çalışmalarım için çok yararlı olacak.

Ben de başlangıçta epey hastalık geçirdim. İki ağır grip, üç kanama, bir de müthiş bir alerji, bütün yüzüm şişip kabardı, ama tedavi ettiler, geçti. Sonra diş dolgum düştü, 3 gün dişçi. Deniz'in de dişçi işi çıktı. Sonra onun okul işleri. Her sabah 7'de kalktık. (Şimdi 3 hafta Paskalya tatili.)... Bu arada Bremen'e gidip, Weiss, ile görüştüm. Peter Weiss, şimdiye dek tanıdığım en önemli kişiliklerden biri. Onunla konuşmak, birçok sorunu bir tabana oturttu benim için.

Arkadan Berlin Film Şenliği'ni izledim, yazısını yazdım.

Akif Pirinçci geldi gitti... Ben de Batı Almanya'da ona uğradım. Çok duyarlı, çok yetenekli, zeki bir çocuk. Yalnız ailesinin kültürü açısından, 1,5 kuşağı atlamış bir insan. Bunun altından nasıl kalkacak bilemiyorum.

Ankara'da basın ataşeliği yapan, yakın arkadaşımız Sartorius'un karısı 14 Mart günü kanserden öldü. 35 yaşında. İkiz kızları henüz bir buçuk yaşında. On beş gün müthiş acı çekti... Bu olay beni çok üzdü, çok sarstı. Fıttıracak gibi oldum. En büyük desteği bizim Harald Sch-midt'in çocuklarından görüyorum. Çok uyanık, duyarlı çocuklar. Deniz de onları

çok seviyor... Arkadaşın öldüğü günler onlar olmasaydı, yalnızlıktan geberirdim. Çünkü Alman arkadaşlar çok formel, başka duyguların insanları...

Ayhan Bozfırat'a da çok üzüldüm. Tutuklanan arkadaşlara da..

Bu sabah Erden ile telefonlaştık. Neyse, onu merak etmekten kurtulduk. Gerçekten her gün ölüm tehlikesi atlatmışlar... Seni görür, anlatır ya... bu filmin çekilmiş olması beni çok mutlu kılıyor. Erden'in sinemacılığına inanıyorum. Bu filmi yapması kendisi için de çok iyi oldu. Buradaki çevreler onu bayağı tanıyor, ve filmini bekliyorlar.

Burada bir kere Almanlar'a okuma yaptım. Çok iyi geçti. Almanca bir öykü yazdım. Bir edebiyat dergisinde bu ay yayımlanıyor. Aynı

öykünün Türkçesini yazmadım. İki kere de Türkler'e okuma yaptım. Bir başka dergiye de Almanca bir yazı yazdım. Bir de kısa radyo programı.. Epey zaman aldı.

Kendim, çeşitli yerlerle, çeşitli insanlarla geçen olaylardan belki günlük ve mektup bağlantıları da olan, ve bütününde bir kadının kişiliğini veren bir şeyler yazmaya çabalıyorum. Küçük bir kitap olsun yeter. A. gibi, aklından her geçen bokun bir cevher olduğuna inanan bir insan değilim. Tüylerim ürperiyor onun dünyasından. Onunla bu kadar ilgilenenlerden de.

Sezer de geldi gitti. Nisan 12'de filan Türkiye'ye döner, seni arar mutlaka.

Fatoş ne alemde? Onunla da haberleşmek çok isterdim. Mehmet emekli oldu mu? Şimdi en güzeli Boğaz'a gelen bahardır. İstanbul'da sen ve Arnavutköy'den başka hiçbir şey özlemedim.

Burada yüksek tavanlı, müthiş geniş ve rahat bir evim var. Berlin'in en güzel yerinde. Ama günler çabucak geçiyor. Okuyacak önemli bir şeyler bulamıyorum. Yeniden Cesare Pavese'nin günlüğünü (Almanca) okuyorum. En sevdiğim yazar Pavese. Her cümlesinden olağanüstü zevk alıyorum.

Burada birden bahar geldi. İki gündür hava 20 derece. Almanlar kendilerini şaşırdılar. Ben de pek ilkbaharla falan ilgilenmek istemiyorum. Erden yakında gelecek. Aslında Erden olmasa ben çok yalnızlık çekerim. Ondan güçlü bir destek alıyorum. Ama öfkelerim genellikle küçülmüyor, büyüyor.

Keşke bir olanak bulup, sonbahara gelebilsen.

Yaz planların ne? Çok aceleciyim. Bu mektubu çabucak daktilo ettim, aslında hiç kesmeden; sayfalarca yazabilirim. Ama gene keseyim. Seni sonsuz sevgi ile kucaklarım.

Tezer

Berlin, 21 Haziran 1982

Bundan sonra bana hangi insan ne verebilir, diye düşünüyor ve Türkiye'de tanıdığım insanları bir anda kafamdan geçiriyordum. Zaten bana orada bir şeyler veren tek dostum Leylâ, diyordum kendi kendime, senin yanına bir kişi daha koymaya, bulmaya çalışıyordum. O sırada Deniz senin mektubunu getirdi.

Tabii sende, ya da bende sana benzeyen çok yönler var. Mektubunu okuduktan sonra otobüs beklerken bunları düşündüm. Erkeklerin beğendiği, istediği bir kadınsın. (Sana söylediklerimi kendime de söylüyorum.) Hep sevildin. Güzelsin, temizsin. (Pis kadın olur mu, diyeceksin.) Ama kimlerin pis olduğunu sen de çok iyi biliyorsun. Sonra senin, benim gibi (galiba kendimi çok koydum bu işin içine) eleştirici yanın çok güçlü. Sonra cin gibisin, bir kere kendi kendini iyi gözlüyor-sun. Bu gariban insanlar ne kendilerinin, ne yazdıklarının farkındalar. Zaten farkında olsalar bunları yazmazlar. Cahil insanlar. Aksaray köftecisi ne ise, bunların yaptıkları edebiyat da bu... Ne büyük acı ki, topluma yön verecek olan yazarlar, kendi kendilerinin bilincinde değiller. Dünyanın ve dünya yazınının ne olduğunu bilemiyorlar. Bunlar daha mahalle ve gün kadını.

Geçenlerde Erden'in gönderdiği Gösteri'de bilmem ne diye bir kadın yazarın... vs. diye bir öykü mü ne... Kadın, öyküsünde "fasulye daha

pişmedi, sen pırhasa ye!" diyor. Be kadın Konya Lezzet'e ahçı ol, neden öykü yazmaya kalkıyorsun? Bu kadın kimdi, kimdi diye düşündüm, anımsayamadım. C.'nin müthiş öykülerini aldım. İnsanın utanması gerekir... Onu yazan da, basan da utanmalı... Ne acıklı, ne acıklı, ne zavallı. Ama işte kendi dünyalarının ne denli acıklı, ne denli dar, ne denli dilenci hayatı olduğunu kanıtlamıyor mu?

Buradaki Türkler'in durumu bir felaket. İşçilerin de, göya entelektüellerin de. İşte C. bir örnek. Dilenciliği, yalancılığı, onu herkes anlamış... Gene de fare gibi peynirin kenarını kemirmeye çalışıyor. Gariban. Gaddar Zeki ona çoktu bile. Neyse. Ben kendilerini hiç görmüyorum. Hiçbir Türk'ü ne görüyorum, ne konuşuyorum.

Ben burada 1000 sayfa kadar Peter Weiss'ın Not Defterleri'ni okudum. Çeşitli politik sorunlarda ve dünya bakışında sorunlarım olan her konuya yanıt veren bir kitap. Zaten o adam dünyada karşılaştığım en önemli kişilik idi. Ölümü beni çok sarstı.

Sonra Pavese'nin günlüğünü yeniden okudum. Ardından Lajolo diye bir İtalyan'ın Pavese üzerine bir kitabı. İçinde Pavese'nin şiirleri, mektupları falan da var. Pavese benim için prosa-şiirin karışımı, çağdaş yazarların en büyüğü. Her olguyu öylesine derin bir ruhsal acıyla örmüş ki...

Bir ara "yatağımda bir kadın olabilseydi, bunları yapmazdım", diyor

Bu 2 bin sayfalık lektür, biri politik, biri estetik açıdan neler yapmam gerektiğini bana iyice öğretiyor.

Buraya gelince bir sorunla karşılaştım. Dil sorunu. Yakın çevremle ilgili durumları anlatan bir iki metin kendiliğinden Almanca yazılıverdi. Bu, tehlikeli bir şey. Ama çevirmen olmadığı için gerek de oldu Almanca yazmama. Bir dergide bir öyküm yayımlandı. Diğer bir metin "Pavese üzerine varyasyon", gene bir dergide yayımlanacak. O dergi de burada yaptığımız seminerin tüm sonuçlarını toparlayan bir özel sayı. Geçen gün burada ünlü bir Brezilyalı yazar, bir Amerikalı ve ben okuma yaptım. İki

tane Pavese varyasyonu okudum. Salon ağlayacak gibi oldu. Şarap içmek için ara verdiler. 2-3 radyo programı yaptılar benimle.

"Türkiye'de böyle düşünen insanlar var mı?" diyorlar...

Bizim D., E. gibi (düşünürlerimiz) Türkiye'yi o denli tanıtmamış ki, herkes bizi şalvar giyer, başını örter, yazsa yazsa geri kalmış bir toplumun geri, egzotik öykülerini yazar diye düşünüyor... Neyse bu konuları geldiğimde sana daha ayrıntılı anlatırım. Burada da edebiyat yapmanın, bu topluma kitaplarını çevirmenin hiçbir anlamı yok. İstesem, çevirsem basacaklar, ama bu toplumda edebiyat ve kitap, tıpkı "çamaşır tozu" gibi ticarî bir mal haline gelmiş. Yazının hiçbir etkinliği yok. Hiç. Sıfır. Senin kitabın ve "Avrupa'da Köpek Kabul Eden Otellerin Rehberi" yan yana satılıyor. Belki gözlediğim, izlediğim bu konularda Türkiye'de bir seri yazı yazarım...

Batı toplumu aydını, her şeyi aynı çuvala koymak yüzünden büyük çıkmaza düşmüş. Bunun son örneği, son kurbanı eroin ve uyku hapı ile çatlayan Fassbinder idi. Fassbinder, bu toplumun yetiştirdiği en yetenekli filmci idi.

Burada en çok Harald'ın çocukları ile görüşüyorum. Onlar Türkiye'de yetiştiği ve sanatçı ana babanın çocukları oldukları için en anlaştığım insanlar. Onlar olmasa idi, bayağı yalnızlık çekerdim.

Kendim 30-40 sayfa kadar yazı yazdım. Ancak konulu bir şey anlatmak istemiyorum. Konu o kadar çok ki, çevresine bakan binlerce konuyu görür, görsün. Ünlü ve aktüel olmak da istemiyorum. Ama gene küçük bir kitap yaparsam, okuyana bir şey versin, içini dalgalandırsın, onu huzursuz etsin istiyorum... Yer yer, birkaç sayfa iyi şey yazdım. İç duyguları, dünyaya bakışı anlatan. Böyle birkaç metin daha yazarsam, onları dönüşte yayımlarım. Burada çok konu üzerinde düşünme olanağı buluyorum. Çok yazar tanıdım. Hemen tüm Latin Amerikalı yazarları. Tüm Alman yazarları. DAAD kanalı ile gelen diğer yazarları. Çoğu boş... Octavio Paz bizden daha entelektüel bir insan değil. Dediğin gibi, beni de birçok şey kızdırıyor. Ne güzel anlatmışsın. Ama Leylâ, sende ne cesaret, kalkıp onunla taa güneye

gidebiliyorsun? A. ile de yola çıkmıştın. Biz ki, ne çocuğuna, ne kocasına dayanamayan, kendi kendine dayanamayan kadınlarız, sen onunla nasıl yola çıkarsın? Ee, seni bayağı kutlarım, sende daha sabır kalmış. Mehmet nasıl? Fatoş ne âlemde? Fatih'ten vazgeçmedi mi? Annen neler yumurtluyor? Yoksa öldü mü? Ölse ama bana yazardın... Senin roman ne âlemde? Aslında ben de burada çocuk bakıyorum. Yazı yazmak için, bütün dünya ile ilgiyi koparmak gerek.

Yakında Erden gelecek. Onun iyi şeyler yapabileceğine ben de inanıyorum. Bozulmamış bir kafası ve kuvvetli sezgileri var.

Burada bir hafta 33 derece sıcak oldu. Şimdi 12-20 derece. Soğuk hava iyi oluyor. Ama Türkiye'de güneyde seninle bahçeli bir taş oda, iki oda yapalım, gidip oturalım, ben varım. Sıcak bana da gerekli.

E., Berlin'de yapmadığı domuzluğu bırakmadı. Onu ben de severdim. Ama öyle megalomanlık yaptı ki, affedemem. O kadar sen de rahat et, bak neler yazarsın... Hak etmediği rahata kavuşan buruşuk suratlılardan. Ben iktidarsız adamları hiç sevmiyorum. Adam ded-iğininki... hep. Neyse burada noktayı koyayım.

Burada param her şeye yetiyor. İstediğimi yiyip içebiliyorum. Ama seyahat etmek, dışarıda yemek falan olmuyor pek. Ama viski, peynirler, vs... dilediğince. Öyle bol, öyle bol ki... İnsan sıkılıyor.

Şimdi haberlerde gene İsrail savaşı. Şekerim, bu Reagan dünyanın başına belâ. Barış hazırlayacakmış gibi görünüyor, oradan buradan sıkıştırıyor. O İngiltere'deki kadın da...

Ama mücadeleden yılmak yok... Yılarsak tüm yaşam nedenimiz yok olur. Canımız sıkılmaya başlar.

Deniz, nefis Almanca öğrendi. Yarından sonra okulu tatil oluyor. Ona bisiklet aldım. Saçlarını uzattı. Küçük bir genç kız gibi. Ama yaramaz. Hâlâ üstünü başını parçalıyor.

Sezer'in İstanbul'a gelişine seviniyorum. Ne de olsa, ara sıra kaynatırız. O da büyük yemekler yapmayı sever.

Ben de, daha önce de söylediğim gibi, geldiğimden beri genellikle Deniz'e bakıyorum. Bir gün yalnız kalmadım. Üstelik hem Demir ile, hem de dil bilmediği için Erden geldiğinde birçok şeyi anlatmak, çevirmek zorunda kalıyorum... Bazen çatlayacak gibi oluyorum, sonra

geçiyor.

Burada 20 gündür mide yanması ve baş ağrısı çekiyorum. Bir tek sigara, bir yudum içki içemiyorum. Bildiğin durum.

Canım hiçbir yere seyahat etmek istemiyor. Çok geniş bir çatı katındayım. Tüm ağaçların tepelerini görüyorum. Merdivenli, sütunlu, yerleri halı kaplı nefis bir yatak odam var. Yatağımın karşısı gökyüzü. Güneş -eğer doğarsa- yüzüme doğup beni uyandırıyor. Bazen hiçbir şeyden yılmayacak kadar gücüm oluyor. Bazen çok aciz oluyorum.

22 Haziran

Bugün 15 gün aradan sonra güneş doğdu. Özlemle gözlerinden öperim. Mehmet'i de.

Tuzla kirada mı? Mehmet'in işleri ne âlemde. Çok sevgiler bir tek arkadaşım!

Tezer

Berlin, 9/10 Ekim 1982

Sana ne kadar uzun süredir yazamadım. Ben de bu gece yarım ile iki arası uyudum. Yatarken camın öbür ucunda bıraktığım küçük, ufalmış ayı, şimdi, saat 15.15'te camın tam aksi ucunda buldum. Oysa yataktan gökyüzüne bakınca, havayı bulutlandı sanmıştım. Bu gece ilk kez algılıyorum ki, bu kentte yıldız yok. Bu geceki uykusuzluğun yanı sıra, burada çok çok, genellikle 10 saat uyuduğumu belirteyim. Ancak kitabı

yazdığım, Berlin-Prag-Viyana-Zagrep-Niş-Zagrep-Trieste-Torino-St. Stefano Belbo-Torino yolunda, 14 günde 3 gece falan uyuyabildim. Burada kaldığım bir yıl, yaşamımın en önemli dönemi oldu. İlk kez düşüncelerimi en derin uçlarına dek izleyebilme olanağı buldum. Düşünmeye zaman buldum. Evlerin, yapıların yüzlerine, ağaçların yavaş yavaş yeşermesine; İtalya'da yapraklara, yaprakların iç yüzlerinin güneş altında parlamasına bakabildim. Ve o on dört günlük yolculuk, yaşamımın en yoğun, en hareketli, en enerjik süresi oldu. Bir başıma, nereye gideceğimi bilmediğim, yalnız ve yalnız Kafka'nın, Italo Svevo'nun ve Cesare Pavese'nin mezarlarını aradığım o iki hafta. Bu gece ilk uyanınca, aklıma Beyoğlu'nun yan sokakları geldi. Ne de olsa, dönünce en çok Beyoğlu'nda yaşayacağım. Yan sokakların görünümünden korktum. Bir kahve düşündüm. Korktum. Sonra yeni otellerin kahveleri, oralarda oturan kara, zengin, boyunlarında altın zincir taşıyan erkekleri düşündüm. "Şark, şark", dedim, gene korktum. İnanmazsın, dünyada en sevdiğim köşe olan Arnavutköy bile biraz korkunç geldi bana. Tabii bu olamaz. Yanıltıcı bir düşünce. Mutlak Arnavutköy, Sait Faik'in edebiyatı kadar yazınsal. Derin. Bütün bu düşüncelerim, bir yıla yaklaşan sürenin sonunda vardığım çıkış yolu yalnız ve yalnız edebiyat. Sevdiğim kitapları yeniden okumak, sözcükler, dünyayı sözcüklere çevirerek algılamak. Bunun dışında her birey bana çözümlenmeyecek bir dünya gibi görünüyor. Bu korkular birer fantazi tabii. Hiç de Berlin'e alışmış, Berlin'i benimsemiş olmak değil.

Berlin garip, 1,5 milyon nüfusun 350 bini ölmek üzere bunak moruk kadınlardan oluşuyor. İnsan her an kendini bunak, yalnız ve yaşlı sanıyor. (Gene anlık bir fantazi.) 150 bin kadar da, % 10 civarında akıl hastası göze çarpıyor. 200 bine yakın da Türk köylüsü var. Japonlar, İranlılar, zenciler, punklar... öğrenciler: Geriye ne kalıyor, bilmem. Bugün radyoda Federal Almanya'da geçen yıl intihar edenlerin sayısını verdiler. 13 bini aşıyor. Günde 50 kişi. Ne korkunç bir sayı. Anarşiden öte. Burada kapitalist gelişimin bunalımını yaşayan insanların çıkmazı ve sorunları bizden daha mı güç, bilemiyorum. Bu açıdan dönecek bir yerimin olması beni çok mutlu kılıyor. Dönecek yeri düşünürken, döneceğim yerdeki değer ve mutlulukları düşünürken de, senin yerin ne denli büyük bilemezsin. Sana günlerce anlatabileceğim gözlemlerim var.

On gün kadar önce Erden ile Münih'e gidip, onun filminin stüdyoda miksajının yapımında bulunduk. Filmi 10 dakikaya yakın kısalttık. Ben filmi çok sevdim. Usta bir yönetimin yanı sıra, temiz bir kamera ve Genco'nun olağanüstü oyunu var. Filmin en güzel yanı, tüm çaresizlik ve yoksulluğun yanı sıra, "insan onurunun" önplana çıkması. Bu çok hoşuma gitti. Erden 22 Ekim'de dönecek, Deniz de o günlerde. Ben de son 40-50 günde kitabımın Türkçesini yazmaya çalışacağım. Gerçi çok yalnız kalacağım, özellikle Deniz'e çok alıştım. Ama işte aile yaşamı ile yazmak bir arada yürümüyor. Bunun acısını sen benden daha çok çektin. Fatoş'un sağlığının bozuk olması beni çok düşündürdü. Gıdasına ve uykularına dikkat etmeli. Nişanı kutlarım. Belki mutlu ve aşk dolu bir yaşam geçirir. Olur ya. Bunu ona dilerim. İnsanın böyle bir gençlik aşkı ile evlenmesi güzel sonuçlara da varabilir. Ve Fatoş da bunu dengeleyecek olgulara, güzelliklere sahiptir.

Annenin durumu yürekler acısı. Gerçekte insanın durumu yürekler acısı. Bilinçsiz yaşayan, bilinçsiz yiten bir insan desem, sert mi söylemiş olurum? Ölümünden birkaç hafta önce gördüğüm Peter Weiss

o denli başka idi ki. O insanı tanıyabilmem, bu yılın en büyük kazancı oldu.

Yazın bir gün G. telefon etti. Senin mektuptan sonra da canım onu hiç görmek istemedi. Neyse sonunda görüşmedik. Ben aramadım. Artık ikiyüzlü ilişkileri yürütemeyeceğim. Geçmiş ola.

Buradan Sofya'daki yazarlar toplantısına giden Gisela Kraft, Aziz Nesin, Kemal Özer ve Özdemir İnce'nin geldiğini söyledi. Sanırım sizin soruşturmadan bir şey çıkmaz. Aslında Türk aydını olarak görevimiz her zamandan daha çok. O kadar eğitilmesi gereken insanımız var ki. Ama gene de her ülkede seni ben, beni sen anlıyorsun. Olay beş on bin kişinin dışına çıkmıyor. Hele buralarda, edebiyatın hiçbir etkisi yok. Yalnız diğer olaylar gibi bir tüketim aracı. Türkiye'de de edebiyat cahillerin elinde. Cümle kurma estetiği olmayan, düşünceleri de bunamayı kanıtlayan herkes tuttu. Şaşılacak şey. Oysa Can Yücel gibi büyük bir şairin adını bile geçirmiyorlar. Burada Gisela Kraft ile bir dergi için yaptığımız bir

konuşmada da senden epey söz ettik. Bu C. karısı, "Türkiye'de kadını ilk yazan kadın" falan demiş kitabına. Onlar burada kendi köşelerinde "dilenci hayatı sürüp" dilenci edebiyatı yapıyor. Neyse bu konuları sana gelince anlatırım. Ama buradaki aydın takımı o denli cahil, o denli yanlış davranmış ki, bu Almanya'da "Türküm" demek, bayağı üzücü boyutlara ulaşmış. Bu, Almanlar'ın ırkçı tutumundan da kaynaklanıyor ama, biz de radyo programlarını Gönül Yazar çalarak 8 yıldır geçiştiren aydınlarla neyi temsil edebiliriz?

Başka şeylerden söz edeyim. Berlin'in en güzel yanı, geniş yolları. Hemen her sokağı iki yönlü ağaçlar bürüyor. Kahveler, sinemalar, lokantalar neredeyse müşteriden çok, kentin her yanı sınır ve duvar. Ormanlar, göller, parklar bol. 20-30 yıl sonra belki de kent boşalmış olur. Yalnız müze olur. Acıklı bir kent. Çok geniş ve çok tenha. İstanbul'a benzeyen bir özelliği, insan ayrılır ayrılmaz çok özlüyor.

Aylarca güneş vardı bu yaz. Hiç böyle yaz olmadı, diyorlar. Harald hep buralardaydı. Yarın, bu sabah dönüyor. Belki seni de arar. Çok sorunları var.

Demir'i dün aradım. Ulla ile konuştuk. Aslında kimse, özellikle Demir, İskandinavya'da iyi olamaz. Ama zorunlu, senin dediğin gibi, "Ülkende olmayınca nesin? Ülkemizde neyiz?" Tabii işlevimiz var. Kendi kendimizle de olsa. Ne garip bir ülke şu Türkiye. En güzel yerde. Denizleri, karaları. Neyse. Kimse, ya da çok az insan dünyayı bizim kadar kavrama şansını elde etti. Bu bile yeter.

Mehmet şimdi nerede çalışıyor? Gene incecik ve sürekli sigara içiyordur. Gaddar Zeki ne oldu? Metin Eloğlu yolcu desene.

Sezer ile arada yazışıyoruz, ya da telefon ediyor. Sizin Tuzla'da geçen nefis günü Orhan telefonda anlattı. Seninle geçen her gün güzeldir.

Özlemle gözlerinden öperim.

Mektubu yazarken bir iki elma likörü içtim, ama bana mısın demedi.

(Üç ayda bir hasta oluyorum. Çok sıkıntı veriyor. Hastalık yerine çıban çıkarıyorum iyi mi?)

Tezer

22 Temmuz 1983

Leylâ'cığım, gelir gelmez Berlin'e geçtik. Orada olanları ayrıca yazacağım, çünkü çok ilginç, aklın almaz. İsviçre'de çok mutluyuz. Burası sessiz. Sinirlenecek hiçbir şey yok. Deniz de çok mutlu. Yarın Tessin'e geçiyoruz. c/o Marti, Villago del Sole 5 CH-6988 Ponte Tresa.

USA kağıtlarını aldım. Çok teşekkür ederim. Hepinizi, özellikle güzel Fatoş'u öperim.

Tezer

28 Temmuz 1983

Leylâ'cığım, öylesine güzel dağlarda, dağ köylerinde kahvelerde, lokantalarda dolaşıyoruz ki. Şu kısa köprü Ponte Tresa'da İsviçre ile İtalya'yı ayırıyor. Günde birkaç kez İtalya'dayız. Çok sıcak var. Dağ köylerinde olağanüstü güzel dar sokaklar ve kahveler, köşeler, evler, yaşlı insanlar var. Gözü ve kulağı rahatsız eden hiçbir şey yok. Çok sayıda turistten başka. Onlar da genellikle sessiz insanlar. Hans Peter çok iyi. İlişkimiz çok güzel bir ilişki. İlk kez sinir olmadığım bir insanla birlikteyim. Ayrıca yazacağım. Fatoş nasıl? Hepinizi öperim.

Tezer

Atina, S Mart l9S4

Atina'da, kahvelerde gece gündüz açık havada oturuluyor. Yürünecek yaya kaldırımları da var. Bir gün belki bu kentleri birlikte de gezeriz. Gözlerinden öperim. Mehmet'in de.

Tezer Selâm Sezer

20 Mart 1984

Leylâ'cığım, büyük İstanbul kentinden sonra Glarus'un temiz havası beni çarptı. Çok rahatız. Yavaş yavaş Zürih'te ev arıyoruz. 2 Nisan saat 16'da evleniyoruz. Buraya vardığımızda her şey hazırdı. Hiçbir bürokrasi ile karşılaşmadık.

Atina, Roma ve Floransa yakınında kaldık. Çok iklim değiştirdik. Bu denli sakin ve rahatlığa alışmaya çalışıyorum. Düşüncelerimi toparlayınca ayrıntılı yazacağım. Seni özlemle, sevgiyle öperim. Mehmet'i de. Harald'ı da.

Tezer

29 Mart 1984, Ennenda

Hemen hemen bir aya yaklaşıyor İstanbul'dan ayrılışımız. Annem telefonda sınav günü sana geldiğini, birçok konuları konuştuğunuzu iletti. Annemin de seni böyle sevmesi beni sevindiriyor. Çünkü annem kimseye karşı duygularını belli etmeyen bir insandır. Fatoş'u beklediğini söyledi. Kim bilir nasıl sevinmişindir Fatoş'un gelişine. Paskalya tatili için mi geldi? Fatoş senin yanında olunca, senin gözlerinde bambaşka bir mutluluk parlıyor. Fatoş'u benim için öp.

Nisan sonunda İstanbul'a dönecek olan Sezer, seyahatimizin ayrıntılarını sana anlatır. Gemiler müthiş salladı. Ben ancak yatarak gittim. İzmir sıcak ve güzeldi. Ancak İzmir'den kalkan gemi korkunçtu. Hem eski, hem biz 4 yolcu... böyle kendimi 18. Yüzyıl'da yeni kıtalara taşınan göçmenler gibi duydum. Atina ilk bakışta eski, 1950'li yılların İstanbul'undan çok izler taşıyor. Sait Faik'in "Kalinihta" öyküsünde geçen Omonia Alanı'nda Büyükada'nın büyük kahveleri gibi bir kahvede halk oturuyor, orada kahveni yudumluyorsun. Her yer kahve ve lokanta... İstanbul'un tüm eski kahve ve güzel lokantaları şimdi adetâ Atina'ya taşınmış. Ancak tüm ülke nüfusunun yarısının Atina ve Pire'de oturduğu düşünülürse, ne denli güç ve yorucu bir kent olduğu anlaşılıyor. Bizim Atina'da kaldığımız günlerde tatildi, herkes kent dışındaki evlerine gitmişti.

Roma, grotesk, kalabalık ve müthiş bir araba gürültüsü içinde. Floransa civarında küçük bir ortaçağ kentinde, tüm Toscana tepelerini ve ovalarını, selvi ve zeytin ağaçlarını gören şato gibi bir otelde kaldık. Böylesine güzel bir görünüm enderdir. Artık bir kent insanı değilim. Doğayı, sessizliği ve küçük kasabaları seviyorum. İzmir, Atina ve Roma'nın baharından sonra, İsviçre'de dağlarda kar ile karşılaştık, burada bahar henüz lodos rüzgârı, geceleri yağan yoğun yağmur ile geliyor. Yamaçlar yavaş yavaş bozkırlığını atıyor, yeşilleniyor.

Ormanların yarısı yapraklarını dökmüş ağaçlardan oluşuyor. Hepsi yeşerince müthiş bir bahar gelecek.

Bir cumartesi Eray ile oturduk, uzun uzun. O denli doğru, güzel, duyarlı, içten şeyler anlatıyordu ki... Yakında 5 ay için Türkiye'ye gelecek, belki karşılaşırsınız.

Üç gün önce Ferit Edgü'den uzun bir mektup aldım. Kitabımı "müthiş" olarak nitelendiriyor. Uzun yıllardan beri, Kafka'yı, Dostoyevski'yi, Rimbaud'yu okuduğundan bu yana, hiçbir metnin kendisini bu denli heyecanlandırmadığını yazıyor. Kitabın dizgide olduğunu, Svevo'nun Zeno Cosini'siyle birlikte Nisan'da çıkacağını yazıyor. Hemen aklıma sen geldin. Çok olmasa da, birazcık yazı yazmaya devam etmemin baş nedeni senin desteğindir. Beni her zaman o denli yüreklendirdin ki, bir şeyler yazabileceğime beni inandırdın. Bu yeni kitapta da kendi soluğundan çok şey bulacağına eminim.

Roma'da Anders'e gönderdiği son kitabını karıştırdım C.'nin. İnan, hayatımda bu denli aşşağlık bir şey okumadım. İlk kez bir kitap için yazı yazacağım. Ama elime metin geçsin. Gövdesini satsa daha mübarek, herkesi satıyor. Aziz Nesin'e ne hakaretler karının yeni kitabında, herkes salak, herkes satılmış, o dürüst, devrimci, ilerici, kadıncı (ama erkek de seviyor)... böyle bir rezalet olamaz. A. onun yanında zemzemle yıkanmış. Berlin'de bir fırsat bulup, bu durumu herkesin önünde açıklayacağım. Bir yabancı ülkede kalabilmek için herkesi satmak bence çok büyük bir ayıp. Neyse, pis pasak, çirkin yürekli karı.

İsviçre'ye geldiğimden beri öfkelenecek hiçbir şey olmadı, bir tek aspirin bile almadım. Sakin sessiz bir kent burası. Geceler pırıl pırıl, sessiz. Çıt çıkmıyor. Fırtınaları dinliyorsun, yağmuru dinliyorsun. Çayırlarda orman ve gübre kokusu duyarak dolaşabiliyorsun. Gözü ve kulağı rahatsız eden hiçbir şey yok. Süratle ev arıyoruz. Bulduğum tüm evler, kent dışında, yeni yapılar. Kişiliksiz evler. Kiralar 1.500 franktan başlıyor. Henüz bir sonuç alamadık. Ama evlerin içinde her şey var.

Halılar döşeli, buzdolabı, bulaşık, çamaşır makinesi, dolaplar vs... O bakımdan rahat olacak. Bizim arabayı da Hans Peter ülkesine dönüş yaptığı için gümrüksüz sokabiliyoruz.

Buraya geldiğimizde bütün kâğıtlarımız hazırdı. 2 Nisan günü saat 16'da evlenmek için gün aldık. Sezer de burada olacak, benim arkadaşım Annita da şahidim olacak. Nikâhtan sonra da pasaportumu veriyorlar. Yabancılar polisinde İsviçre pasaportuma imza attım. Deniz de 6 yıl aynı kantonda kalırsa, İsviçre pasaportu alabilecek. Onun için iyi olur, bizim çektiklerimizi çekmemiş olur.

Hans Peter, sevgi dolu bir insan. Bütün istediklerimi yapıyor ve bana doyumsuz sevgisini sunuyor. İnsanın sevgi özleminin doyurulması o denli başka bir duygu ki

Seni çok özlüyorum. Bakalım ne zaman görüşeceğiz. Kitabını bekliyorum. Ver birine yazsın. Sürekli değiştirmekten vazgeç. Müşterek dostlarımıza selam, sevgiler ilet. Mehmet'i öp. Alev'i. Aziz Nesin'i özellikle öp benim için. Harald ne âlemde, ona bir türlü yazamıyorum. Zaten o da yazmaz. Ama geldiği zaman telefon eder.

Kendini evler için üzüp yorma. Özal için de. İsviçre basını Özal'ı öyle destekliyor ki... yeni zengin toplum lâyık olduğu biçimde bir adam çıkardı. Karısı da Ajda'yı sevmiyor muydu? Önemli yazı vs. gözüne ilişirse, bana kesip gönder. Şimdilik bu adrese yaz. Ev tutar tutmaz bildireceğim yeni adresi.

Bir isteğin varsa yaz, Sezer'le gönderirim.

Gözlerinden özlemle öperim. Hans Peter Zürih'te. Zaten her gün Zürih'e gidiyoruz, ev bakmaya 75 km. gidiş.

Onunla sık sık sizleri konuşuyoruz. Hepinizi çok seviyor. Türkiyeli aydınlardan çok memnun.

Tezer

22 Mayıs 1984

Mektubunu aldığımdan beri, kafamda sana yazıp duruyorum, ayrıca bu büyük sevinci, sana yazmanın mutluluğunu belki bilinçli olarak biraz sakladım durdum. Yaşamımda birlikte olmaktan hiçbir an sıkıl-madığım ender insanlardan biri sensin, bir ikincisi var mı, bilmiyorum. Sıkılmak bir yana, tam aksine içim direnç ve yaşam sevinciyle dolmuştur, beni hep coşturmuşundur. Bu arada Sezer sana birçok ayrıntıyı vermiştir. Ancak hemen şunu söyleyeyim, seni o Berlin listesinin en başına koymuştu... Sezer herkesi sevmez, ama seni gerçekten hem sever, hem sayar. Ama benim gibi, senin de çok çekemeyenlerin var. Berlin yazınsal açıdan tam bir skandaldı, adamların cehaletinden kaynaklanan, düşünmek bile istemiyorum, bu açıdan hiçbir şey yazmadım -bu toplantı için-, insanı edebiyata düşman edebilecek bir toplantı. Ama biz lüks otelde, bulvarlarda, ilk güzel ilkbahar sıcaklığında tam bir aile toplantısı yaşadık, onların hesabına, oh olsun. Sen de olsaydın, daha iyi olurdu. Kendi olanaklarımızla da gezeriz, bu cahillerin çağrılarına bir daha gitmeyeceğim. Ama insanın seyahat edecek parası olmadığı için, bir de o insanların çalışmalarını -daha doğrusu yanlış çalışmalarını- gözle görebilmek için gidiyorum.

Bu arada Vasıf da öldü. Demir bir süre önce onunla Hollanda'da birlikteymiş, bir sabah erkenden telefon edip bana bildirdi, ne genç, üstelik ülke özlemi içinde gitti. Exilde yaşayan sanatçılardan ilk ölüm. Ben özlem duymuyorum. Zamanla alışıyorum. Burada sizler yoksunuz, sizlerin özleminizi duyuyorum, Arnavutköy'ü de özlüyorum. Onun dışında buranın yapılarını, mimarisini, ağaçlarını ve çiçeklerini çok seviyorum. İnsanları kuru, ama bana ne. Düşüncelerimi dilediğim doğrultuda yönlendirebildiğim günlerde her şeyle çok mutlu oluyorum. Hemen hemen hiç sıkılmıyorum.

Baktığım gördüğüm yaşlılardan, yollardan, dükkânlardan zevk alıyorum. Aradığım kitabı buluyorum.

Geçen hafta Joyce'un mezarını ziyaret ettim. Hans Peter resimlerimi çekti, yapılınca yollarım.

Kardeşlerinde olan olay gerçekten çok can sıkıcı. Devlet kapısında bürokrasiyle uğraşmaktan daha can sıkıcı. Çünkü insanın en yakın bağları olması gereken insanların, böyle iki kız kardeşin, yazar olan kardeşlerine karşı aldıkları tavır çok acı. Bu işle fazla canını sıkmadan uğraş. Alacağın hiçbir şey bırakma. Hiçbir şeyi hak etmiyorlar oportünist tavırlarıyla. Ama ikisinin birlik olması, belki sonuç almanı güçleştirir, avukatın peşini bırakma.

Mide hastalıkları da kesinlikle sinirlenmeye gelmiyor, bütün sinir mideye yansıyor. Sinirlenmeyeceksin, yoksa çok acı oluyor, geçen sene ben de mide krizlerini çok uzun aylar geçirdim. Burada da sık sık baş ağrısı çekiyorum. Bir hafta önce hasta oldum, regli, bu gün gene. Bu da migren yapıyor, baş ağrısı da mide ağrısını birlikte getiriyor, ama aldırmıyorum. Başımın ağrımadığı gün daha az, ama bunlar hormonal ya da sinirsel.

Geldiğimden beri ilk kez Pazar günü sinemaya gittim. Bergmann'ın Fanny ile Alexandre. Ben çok sevdim. Çocuğun gözüyle anlatılmış, olağanüstü usta bir dil. Üç saat hiç sıkılmadan izledim.

Buraya gelmekle iyi ettiğimin bilincindeyim. O keşmekeş içinde öyle acı çekiyordum ki. Pahalılık gene almış yürümüş... Burada, Bahnhof-strasse'nin en lüks binalarında Türk bankerleri, bankaları. Para nasıl belli bir küçük kesime akıyor. Orada bir ayda bütün bilgi ve tecrübemle kazandığım parayı, burada bir hafta mektup dağıtsam kazanırım. Başka şeyler yapmaya da zamanım kalır. O açıdan çok memnunum. Tabii böyle bir olanağı bana Hans Peter gibi normal düşünmeyen bir insan hazırladı, normal düşünen Avrupalı o denli çekilmez bir yaratık ki... bilirsin.

Sezer'e de yazdım. Sana da kısaca yazıyorum: Berlin'de Erden'le birkaç kez oturduk. İlk buluştuğumuzda çok tutuktu, yarım saat bile

yanımda oturamadı, "bilirsin ben kılıbığımdır", dedi, gitti. Orhan'ı, Demir'i göremedi. Sonra geldi, duygularını yenmişti. Hayalet de söylerdi, bu adam meyhaneye girdiğinde, tanımayanlar bile kendine bir çeki düzen veriyor, derdi. Erden'de girdiği yerde saygınlık uyandıran bir tavır var. Çok olumlu bir durum. Sonra olaylara duygusal değil de, kendi gerçekçiliği açısından bakışı var, o da çok olumlu. Herkesle beni aldattı, ben de onu herkesle aldattım. Benim boşanmam nedeniyle her şeyi rahatlıkla konuşabildik, açıldık. Bu boşanma, ikimizin ilişkisini, bir araya gelsek de, gelmesek de, her türlü yalandan arındırdı.

Hans Peter'i çok seviyorum. Benim gerçekten ilk sevdiğim, tüm çocukluk özlemlerim içinde sevgiyi verebildiğim, alabildiğim bir insan, ilk insan. Son insan. Onu tanımayabilirdim. Ama insanın kendisi kadar duygulu bir insanla bir sevgiyi bölüşmesi, birbirine sevgiyi aktarması ve o insanla bir arada yaşaması o kadar güzel, ama o kadar zor ki. Erden'in bana telefon ettiği, acaba gene bir araya gelsek mi, diye konuştuğumuz gece (ki Hans Peter evde yoktu, ben de telefonu söylemedim), ertesi sabah bana düşünü anlatıyor Hans Peter: Büyük bir arabayla Erden gelmiş, saçlarını biryantinle iki yana yapıştırmış, yanında iki de kız var. "Tezer'i almaya geldim", diyor. Ama en azından 25 yıldır aksi yönde kürek çekiyorum. İsteyerek. İsteyerek, ve severek ve yılmadan, yılacak da değilim. Ama insanın kendi yaşıtı, kendi yorgunluğunda, kendi geçmişini 15 yıl bölüştüğü biriyle olması belki daha tarafsız, daha rahatlatıcı... diyorum. Erden'in yanında güçlü oluyorum, Hans Peter'in yanında duygulu. Sezer'e de yazdım, yoksa bu duygular duramayışımın, sürekli gidişimin, aynı şimdi çıkan kit-abımdaki gidişimin sürekliliği mi? Oysa zamanla bu evimi, Zürih'i de seviyorum, mutluyum, ama Erden'den, özellikle Deniz'in ikimiz arasında büyümesi gerektiğini düşünmekten vazgeçmek istemiyorum. Deniz de ne güzel, canlı, onun genç kızlığını babası yerine bir başka

erkek mi yaşasın? Erden kararlılığında, yaşında bir erkek ona daha sağlam bağlar vermez mi?

Karşımda, senin verdiğin çerçevelerde babaannem ve babam. Babamın gerçekçiliği, her şeye olumlu sarılışı bize ne kadar büyük bir direniş

kazandırdı.

Aslında kendimi düşünsem, yaşamım boyunca ilk kez bu denli rahat koşullarda yaşıyorum, üstelik çok sevdiğim bir insanla birlikteyim. Ama yaşam karşı çıkmak değil mi?

Aydınların bildirisinin yayımlandığını okudum.

Şimdi radyo İstanbul'un 26 derece olduğunu söyledi, burası 13. Havalar serin gidiyor.

Gene aydınlar konusunda: O aydınların birçoğu senin, benim anladığım anlamda aydın değil, onlar lokal aydın, lokal yazar. Sen uluslararası bir aydın ve yazarsın, onlardan ayrıldığımız nokta bu. Harald'ın Mahmut Makal'a Berlin'de sorduğu gibi: - Siz hangi köyün yazarısınız?

Onlar da o kentin, o muhtarlığın aydınları, Leylâ'cığım...

Sen bunları aşmışsın, o aşamadı ise, kendi sorunu... bırak sorunu içinde çıkmaza düşsün, düşmemiş olsa bunları yazmaz, seni hazmedememiş, zaten seni hiçbiri hazmedemedi.

Fatoş, kendi yapacaklarıyla ilgili neler düşünüyor?

Doktorayı bitirip, dönecek mi? Orada mı kalacak? Her şeyden önce sağlığına dikkat etmeli, belki yazın gene gelir. Yaz tatili planlarınız nasıl? Mehmet nasıl? Onu da çok özlüyorum. Harald'ı da. Harald'a

yazamıyorum da, ama gönüller birlikte. Konstantin'i Berlin'de gördüm. Bir gün otele geldi. İyi, hoş, sakin.

Burası senin de evin. İstediğin zaman gel. Çok seviniriz, 2 kişilik yatacak yer var, hattâ 3 kişilik.

Mektubunda değindiğin birçok konuyu, gitmek özlemini, acı çekmek ve acı ile yazmak duygusunu benim kitapta bulacaksın, seveceğini

sanıyorum.

Sen kitabı ne yaptın?

Burada Tektaş ve karısını sık sık görüyorum. Tektaş iyi. Ezel'in kızı da geldi. Akıllı, uzun boylu bir çocuk. Arkadaşlık etmek için Deniz'i bekliyor. Bir aya kadar Deniz gelecek, onu Berlin'de okutmaya karar verirsek, ben de belki oraya giderim. Hans Peter her şeyi olgun karşılıyor. Hiçbir şeye absolut (tamamlanmış) gözüyle bakmıyor. Açık her şeye, ne iyi değil mi?

Sevgili Leylâ'cığım, Avusturya televizyonunda, Alman televizyonu yapımı bir film izledim. Tiyatro/film. Bir orta yaşlı erkek oyuncu, bunaklar yurdunda annesinin bunak son günlerini, hem annesi, hem oğlu rolü ile oynadı. Seni çok düşündüm, o kadar başarılı bir metin ve oyundu ki, katma hiçbir olgu yoktu, aynı senin yaşadıkların. İsviçre'nin en büyük yazarı Robert Walser, yaşamının son 26 yılını burada akıl hastanesinde geçirmiş, 1956'da ölene dek. Bu büyük yazara ekmek bile vermemiş bu ülke, uşaklık bile yapmış bu adam, çevreye uymadığı için tımarhanede kalmış 26 yıl, Thomas Mann'dan, "edebiyatın emperyalisti" diye söz ediyor, ne kadar haklı. "Yalnız korkak ve yaşam canlılığı göstermeyenleri küçümsüyorum!" diyor, ne kadar haklı. Korkak değiliz ve çok canlıyız.

Ben okuyorum, düşünüyorum, pazara gidiyorum, yollarda değişik tipleri görmeye çalışıyorum, çay içiyorum, biraz müzik dinliyorum,

uyuyorum, bazen nehir kıyısında yürüyorum, bazen göle bakıyorum, bazı kıyıları Moda'nın, Fenerbahçe'nin eski yıllarını anımsatıyor. Geçenlerde babamı gördüm düşümde. Ölecekti. Annem çok tetik bir uykudaydı, onun fenalaşır da bağırır diye çığlığının bekleyişinin tetiğinde, Deniz de yanında, bana bu çocuğu nasıl seviyorum, diyordu, bütün yaşlılıklara, hastalığa, ölüme bu çocuğa olan sevgimle dayandım, diyordu...

Aynı senin dediğin gibi, her şey burada, duygularda, sen de, ölüler de... ve yürünecek sokaklar da var. Bütün dünya benim, bunu algılıyorum.

Çok özlemle öperim.

Tezer

Zürih, 16 Temmuz 1984

Mektubunu alalı epey oluyor, soğuk, sıcak, yağmur derken, mektubunun tarihine bakıyorum da, 5 Haziran.

Bildiğin gibi, Berlin'e geçmedim, Zürih'te kaldım. Bir durumun verdiği olguları, diğer durum alıp götürüyor. Herhangi bir mutluluğu elde etmek için (mutluluk derken, hiç de mutluluktan söz etmiyorum) birçok şeyden feda etmek gerekiyor. Şimdilik buradayız. Her İsviçreli gibi balkonumuzda petunya ve sardunyalar açıyor. Evimizin koridoru 19 metre. Camlar aydınlık, zaman zaman güneş var ya, küveti doldurup, güneşe karşı banyo yapabiliyorsun. Biraz, beş dakika kadar yürüyünce, kabinleri, duşları, kahvesi olan, çiçekler içinde bir plaj, Limmat'ın serin ve temiz suyu... bir kuruş ödemeden evin bahçesinde gibi. Ben zaten yeryüzünün neresini benimsedim ki? Zaman zaman kendimi çok iyi, zaman zaman da kötü duyuyorum. İki durum da uzun sürmüyor, böylece bir denge kuruluyor. Başta seni, birkaç dostumu çok özlüyorum. Ama biraz para kazanırsam, benim de daha sık gelmem mümkün olabilir. Seni de ilk fırsatta bekliyorum. Burada istediğin kadar yürüyüş yapar, gözlerimizi yeşile, çiçeklere, sessizliğe doyururuz.

Bir ara beş gün Tektaş'la geçirdik. Ezel, Cenevre'ye bir pano sattı, arabayla onu götürdük, sonra İtalya sınırındaki Hans Peter'in babasının evinde kaldık. Gölde yüzdük, kahvelerde oturduk, Tektaş ve Hans Peter bir gün Milano'ya gitti, dağlarda yürüdük, defne topladık, satılık arsalardan vişne toplayıp güzel günler geçirdik. Ortada insanı rahatsız eden ne yeni zengin var, ne de arabesk. Bu durum beni memnun ediyor. Tabii buna karşın büyük bir kopukluk da var. Aslında insanın temelinden uzaklaşması hiç de kolay bir olgu değil. Mehmet'in "özlersin kız, özlersin buraları kız" deyişi sık sık kulaklarımda çınlıyor.

Sevgili güzel kızın gelmiş. Tuzla'ya gitmişsiniz, Sezer yazdı. Fatoş temelli mi döndü? O da mutlak büyük bir adapte olma güçlüğü geçirecek.

Kafası çalışan insanlarla bir arada olur, arzu ettiği düzeyde bir erkekle de olursa, bu adapte olma dönemi tabii kolaylaşır. Ben de belki Deniz buraya geldiğinde onun sorumluluklarıyla karışık, kendimi daha iyi duyarım.

İstanbul'un müthiş sıcak olduğunu duyuyorum. Burası üç gün sıcak oldu, onun dışında pardösü giydiğimiz bile oluyor. Yaz günleri uzun, ama bildiğin gibi burada gece 11.30'da hemen her yer kapanıyor, ancak sokaklarda yürünecek çok yer var.

Bu günlerde Tektaş'ın oğlu da gelecek. Ezel, Ağustos'ta güneyde bir sergi açacak, Ekim'de de burada, çok çalışıyor, bütün ailenin yükü onun üzerinde, ama güçlü bir kadına benziyor, inançları büyük. Bizim gibi şüpheci değil. Onun da kızı şimdilik epey yalnız kaldı, dil öğreninceye kadar böyle oluyor. Bizim de burada bir iki tane arkadaşımız var, ama İsviçre bildiğin gibi çok kapalı bir toplum, sokaklarda gözlenecek bir yaşam, yaşayan insanlar yok. Sanatçılar da kim bilir nerede, kendi kabuklarına çekilmiş. Bu açıdan Berlin'i, dostlar nedeniyle de İstanbul'u arıyorum, seni, Harald'ı, ya da Asmalımescit'te çocukluğumdan beri rastladığım ayyaşları. Latin Amerikalı yazarlarla zaman zaman uzun röportajlar yayımlanıyor, sorunları bize çok benziyor. Ama Latin Amerika'da birkaç ülkede sorunların birbirine benzemesi, dillerinin İspanyolca, Portekizce oluşu belki bir anlamda sorunu daha geniş çaplı kılıyor. Biz, Türkiye olarak gerçekten yalnız kalmış, Batılılaşma sürecinin de artık içinde boğulmuş bir durumdayız, ama bu durumdan belki sıyrılırız.

Tektaş'a Cumhuriyet gazetesi geliyor, şu sırada festival var, bilmem senin açından da ilginç şeyler oluyor mu...

Sonbaharda kitabın mutlak çıkar, bana hemen gönderirsin, biliyorum. Kitabını dikkatle ve zevkle okuyacağım.

Dün benim kitabın ikinci kez basılmış olanı geldi. Zorla kitap bastırırken, bu kez kitap iki kere basıldı... Eylül ortasında piyasaya çıkacakmış. Şimdilik hiçbir şey yazmıyorum, not bile almıyorum,

biliyorsun, bizim içimizde bir kitabın oluşması yıllar sürer... Öyle A. gibi her yaz bir (...) attıramayız.

Ö'nün kitabı ve aydınlar için söylediklerine aynen katılıyorum. Hele... bunamışına... yıllar önce onun bunamışlığını fark etmiştim... ama bana kalırsa artık bu takımlar yüzdüler, yüzdüler, sonuna geldiler... onlar da, köy yazarları da... eğer hâlâ okumak isteyecek dar bir kesim varsa, onlar mutlak seni, beni okumak isteyecektir... hele onlar kadar duyurulsak...

Senin teşhisin çok doğru. Ben büyük bir yorgunluktan yeni yeni çıktım. Gerçekten müthiş yorularak yaşamaya ne denli alışmışım dinlenerek, sakin yaşamak, yorulmamak sanki anormal bir durummuş gibi geliyor bana.

20 Temmuz

Biraz önce Sezer'le telefonda konuştum. Cem Kabaağaç'ın, Hayalet Oğuz gibi akciğer kanserinden öldüğünü öğrendim... ben genç kızken, benimle çok yatmak istemişti, hattâ Büyükada'da o müthiş köşkte, harabe haline gelmiş, içinde ağaçların yetiştiği köşkte, fırtınanın pencereleri açtığı köşkte bir gece geçirmiştik... sanıyorum ben bakire olduğum için, pek yatamamıştık. Yalnız köşk mü, rüzgâr mı... müthiş sinirlerimi bozmuş, eve gelip hep ağlamıştım... Genç kız anıları hep öteki tarafa göçüyor. Burada 100 yaşını bulan, 20 yıl bitki gibi yaşayan insanlar var. Yoğun yaşayıp, ölebilmek de güzel.

Dün bazı fotoğraflar aldık, son gün bizim evde Harald ve seninle çekilmiş resimler çıktı, nasıl sevindim, bilemezsin, biraz seni görmüş kadar oldum.

Mutlaka buralara gel, birlikte Berlin'e gidelim.

Kahvelerde oturup, tüm öfkemizi dökelim.

Seni, Fatoş'u, Mehmet'i özlemle öperim.

Tezer

Şimdilik Zürih'ten kıpırdamıyorum. Aile, bir araya gelecekse, sonra da gelir... Düşüncemde tabii aile bir arada.

Sevdiğimiz dostlara da selamlar.

27 Ağustos 1984

Pazartesi sabahı, henüz kentin üzerinde pus var, iki gün biraz yağmur yağdı. Deniz, 13 Ağustos'tan beri okula gidiyor. O nedenle ben de erkenden kalkıyorum. Okul, 8'de başlıyor, cumartesi de. Üç gün öğleden sonra okul yok. Deniz, Ezel'in kızı ile de bol bol arkadaşlık ediyor. Bazen ikisi yüzmeye, bazen de şehir merkezine gidiyorlar, birbirlerini seviyorlar.

Cuma gecesi Tektaş'ın 50. yaşgününü kutladık. Ezel büyük bir yemek hazırladı. Uzun süredir Tektaş'ın oğlu da burada. O 22 yaşında, çok yakışıklı bir genç olmuş, böyle çok modern bir çocuk. Annesi ona Londra'da bir ev bırakmış, kendisi de sıkı Katolik olup, Büyükada'ya yerleşmiş. Ahmet de Londra'da arkeoloji okumak istiyor. Bol bol seyahat eden, gününü gün etmeye çalışan, anne baba çelişkisinin oldukça acısını çeken bir çocuk. Dünyanın çelişkileri de tabii ki her bireye yansıyor. Yaşam doğal gidişinden çoktan çıktı... Bir kentte doğup yaşayan, çalışan ve ölen insanlar giderek azalıyor. Herkes başka yerlerde, dünya küçüldü.

Bu arada buraya bir gün H. geldi. (...) olmuş, bizim eve bir gün bütün "eserlerini" serdi. Tam bir çöküşün değer ve kişilik yitirmesinin örneği. Ben onu görünce müthiş sıkıldım. Yemek borum, boğazım, boğazımın ön bölümü ve dilim iltihap topladı, enseme kadar boğazım ağrıdı. Bu Mehmet'in çıkardığı ağız yaralarının, böylece tamamen psikolojik olduğunu anladım.

Kısa bir süredir biraz biraz kendimi Zürih'e alıştırmaya çalışıyorum. Bildiğin gibi eski kentin, dar sokakların güzelliği, bahçeler, çiçekler... yüzme havuzları, kentin küçük oluşu, her yere yürünebilmesi... her zaman özlediğim nitelikler. Bu olumlu yönlerin tadını çıkarmaya

çalışıyorum. Deniz'in burada oluşu da bir düzen ve yaşamımıza gerçekçi bir boyut getiriyor.

Geçen hafta sonu Locarno'ya gittik. Orada Wim Wenders'in yeni filmi Paris/Teksas'ı gördüm ve Milliyet Sanat için bir yazı hazırladım. Bildiğin gibi, Erden'in yeni filmi de Venedik'te Federal Almanya'yı temsil edecek. Milliyet Sanat oraya gitmemi de istedi. Ben de zaten uzun süredir film sanatıyla çok ilgiliyim. Bana çok çağdaş, olanakları çok zengin bir sanat olarak görünüyor. Ben de doğrusu oraya gitmek için harekete geçtim. Çünkü gazeteci olarak başvurulunca, hiç değilse tüm filmlere girme olanağı doğuyor. Şimdi Milliyet bu iş için küçük bir parasal olanak da tanıyor. Hiç değilse, orada otele yeter. Sanırım 1 Eylül'de gideceğim.

P. ilkin benim gelmeme karşı çıktı. Kendisi K. ile gidecekmiş. Bu adamın beni henüz bir türlü erkek/kadın ilişkisinin dışında, başlı başına bağımsız bir insan olarak görememesine çok üzüldüm. Çünkü P.'nin hâlâ çok (...) davranışları var. Ya o kızla arası iyi oluyor, telefonda bana poz kesiyor, ya onunla arası bozuluyor, telefon açıp "biz hep beraberiz vs..." martavalları okuyor. Ben de beraber olacaksak, somut olarak beraber olalım, gelecekle ilgili plan yapmayalım, birlikte olabileceksek, olalım, ya da herkes birbirinin kadın/erkek, (...) olduğunu unutsun, beni herkesten bağımsız bir insan olarak gör, diyorum. Sonra bakıyor, K. onun entelektüel isteklerine yetmiyor, çevirileri yetersiz kalıyor, işe yaramıyor, "sen gel, bu işleri sen iyi yaparsın" diyor. Berlin'de de Deniz'in kafasına iyice sokmuş, işlerim yoluna girince annen, sen, ben birlikte olacağız, diye. Deniz de bu durumda Hans Peter'i hiç iplemiyor. Oysa Hans Peter ona karşı çok iyi ve çok sorumlu davranıyor. Ama bu duruma da alıştım, belki, alıştım mı, yoksa bu durum bana çok mu zor geliyor. Belki çok zor geliyor. Ama ne olursa olsun, işte buradayım ve kendime göre ilişkiler kurmaya, çalışma olanakları aramaya çalışıyorum.

Doğrusunu istersen, zaman zaman kendi cesaretime şaşıyorum, bugün böyle büyük değişikliklere hiç kalkışamazdım. Üç kez mesleğini henüz oturtmamış, amatör başlayan üç erkekle yeniden başlama cesaretini nereden aldım? Ne büyük merakım varmış insanlara, yaşama, yeniliklere karşı. Doğrusu 41 yaşında bir kadının, yeniden işine başlayan genç bir adamla olması o denli zor ki... İsviçre de, Hans Peter gibi birçok konuda yetenekli değil de, tek konunun uzmanını arayan bir ülke. O yüzden o da çalışma konusunda güçlük çekiyor. Sonra sanatçı yönü de var... ne kadar

çok sanatçının ne kadar çok yorgunluğunu taşıdık biz, biliyorsun. Ama bu tür düşünsel yorgunluklara karşın, kendi kendime gene diyorum ki... İstanbul'da olsan otobüsün içine bile giremezsin, gene evin ısınmaz... İşte henüz daha (gençken), seyahat edebiliyorken Avrupa'nın ortasındasın, Locorno, Venedik, belki sonra Paris, Münih... her şeyin ortasındasın, sonbaharın kahveleri, sokakları, sessiz ormanları seni bekliyor... Hareketli olabildiğin sürece hareketli kal. Ayrıca Hans Peter bana karşı hep iyi, hep saygılı, hep sevgi dolu. Gerçekten tanıdığım en iyi yürekli erkek. Ama kadın kadar yüreği olan bir erkek de güç. Kendi sezgilerini, bunalımlarını, öfkelerini, duyarlılıklarını iki kez yaşıyorsun... Gene de böyle bir beraberlik yaşadığım için çok mutluyum.

İşte benim iç dünyamda bazı kıpırdanışlar. Burada olsan, bir kahveye oturur, ne güzel dertleşirdik.

Bu günlerde Hans Peter'in Kanada'dan bir arkadaşı bizde, bir yazar çocuk, daha çok televizyon serisi ve tiyatro yazıyor.

Bugünlerde Ergin Ertem de uğrayacak.

Ben en geç 7 Eylül'de Venedik'ten dönmüş olurum.

Disk'çilerin çıktığını, 4 Eylül'de diğer arkadaşların büyük bölümünün çıkabileceğini sevinçle duyuyoruz. Pahalılıkları üzüntüyle izliyoruz. Çelişkilerin ne denli kısa sürede büyüdüğünü görüyoruz.

Öğleden sonra Leylâ'cığım,

İstanbul'dan daha çok seni özlüyorum. Bakalım sen ne zaman buralara gelebileceksin. Kardeşlerinle Levent'teki ev işi ne oldu?

Fatoş da bu günlerde belki Paris'e gider. İçimde hep onun oraya yerleşeceği hissi var. Kendisi mutlak en uygun kararı verecektir.

Bana oradan senin kendi kitabından başka hiçbir kitap yollama. Zaten Türk yazını dışındaki kitapları Almanca okuyorum. Kendim hiçbir şey yazmıyorum. Çok ender bazı notlar alıyorum. Henüz ne yazmak istediğimi

bilmiyorum. İlkin kitabımın alacağı tepkileri bekleyeceğim. Para kazanmam gerekiyor, o yüzden çeviri işleri arıyorum. Biraz daha zaman gerekiyor, herkesin yaz tatili yeni bitti.

"Burası deli bir ülke, ama deliliği güzelleştirici değil, anlamsız ve katı, iliklerine kadar satılmış" diyorsun. Ne doğru. Senin bu nitelemeni yıllarca ben de izledim, dayanamayıp kaçana kadar. Burası bildiğin gibi deli değil. Burada tutuculuk korunmuş, ortaçağ kafası korunmuş, iş kutsaldır kuralı geçerli. Geniş sorunlara kafa yormamaya çalışıyorum, beni ilgilendiren daha yakın, daha somut olgulara eğilmeye çaba gösteriyorum. Özlediğim sessizliğe kavuştuğum için mutluyum. Ama bu sessizlik de koşullu, her olgunun içerdiği çelişkiyi sen çok iyi bilirsin, yaşamışsındır, sürekli yaşarsın. Senin gibi bir yakınım olduğu için mutluyum. Seni, Mehmet'i Fatoş'u özlemle öperim. Dostlara selam.

Tezer

Zürih, 3 Ocak 1985

Yeni yılın ilk mektubunu sana yazıyorum. Yalnız bu arada İsviçre klavye ve elektronik daktiloya alıştığım için, benim bu küçük daktilo ile yazmak çok güç geliyor. Neyse... Bu gün kartın geldi. Sağol. Ben yeni yıl için kimseye yazamadım. Yılların yeniliği ya da eskiliği olmuyor galiba. Burada en çok seni arıyorum. Ne önemli, yeri doldurulmaz bir boşlukmuş, dostlukmuş... Senin bazı sıkıntılara düştüğünü biraz Sezer, biraz da Harald'dan duydum, ikisi de ayrıntılı konuşmadıkları halde, tabii bunalımlarının nerede yattığını, yıllarla birlikte gelen toplumla ilgili, toplumlarla ilgili, yakın ve uzak insanlarla ilgili, edebiyatla ilgili, edebiyatçılarla ilgili vs... hepsini biliyorum, içten duyuyorum. Aslında memnunluk ya da rahatsızlıklarımızın tümü kendi içimizden kaynaklanmıyor mu? Türk edebiyatında çığır açmış bir yazar olmana karşın, çağdaşlarının geriliği nedeniyle cahillerin baskısı altında kaldın. Ama bu yalnız sana özgü bir durum değil, tüm ülkelerde örneği var. Seni anlayan, seven, değerini bilen mutlak önemli bir kesim var, bu kesim de hiç de küçük değil. Zamanlara dayanacak bir öncüsün. Senin gibi bir kadın -kadın olmasın, kadın demeyeyim, insan- kiminle yaşarsa yaşasın, sorunlar

olacaktır. Bizler belki de kendi kendilerine yaşaması gereken, ama belki de toplumumuz buna elvermediği için evlilikler yapan kadınlarız... Paris, New York gibi kentlerde olsaydık, belki başka türlü yaşardık... bilmiyorum. Ama İstanbul'da da çok derin yaşadığımızı, içten insanlar bulduğumuzu... burada daha iyi algılıyorum.

İstanbul'dan ayrılalı 10 ay oluyor. En çok Mehmet'in "kız özlersin, insan memleketini özler" sözcükleri kulaklarımı çınlatıyor. Biraz kesin gibi görülen -tabii hiçbir şey kesin değil- bu ayrılık, bana oldukça güç geldi. Bu toplumu iyice gözetledim. Kitap, dergi, gazeteleri ile kavramaya çalıştım. İnsan ruhu olarak yaşamayan bir toplum. Dinamizmi

de yok. Almanlar'a da hiç benzemiyorlar. Hepsi çok iyi tüccar. Almayı, satmayı, biriktirmeyi biliyorlar. Can sıkıcılar. Ama kent güzel. Bildiğin gibi mimarî çok insancıl boyutlarda. Sokaklar, evler... küçük alanlar insanlardan daha güzel. Ayrıca burada ilk kez, yaşamın durgunluğu ve günlük pratik yaşamın hiçbir sorun çıkartmaması nedeniyle "zaman"ı algıladım. Zamanı algılamanın çok olumlu yanları var. İnsanı biraz durgunluk düşüncesine itse de... zamanı algılayarak yaşamayı özlemiştim. Henüz burada hiçbir şey yazmadım, ama zaman zaman bazı duygu ve resimler içimde beliriyor. Belki yakında onları bölük pörçük yazmaya başlarım. Burada hem Türkçe, hem de Almancadan uzağım. Onun için yazmak kolay değil. Ve ilk kez yavaş yavaş, belki de araya giren somut mesafe ya da -bir süre için kesin görülen- uzaklık nedeniyle çocukluğumdan da uzağım. Bu da iyi. İlk kez çocukluğumdan uzaklaşıyorum. Kendi zamanım içindeyim. Ancak, Arnavutköy'ü gerçekten çok özlüyorum. Orada benimle tümüyle bağdaşan bir olgu var. Deniz, yokuşlar, ağaçlar, taşrayı andıran evler... Orada kendimi her zaman güçlü duymuştum. Erden de bana, beni her zaman güçlü duyurtmuştu. Hans Peter bana çok benzeyen bir insan. Onunla ilk kez iki insan arasındaki sevgiyi, insandan insana geçen sevgiyi duydum. Ama bu da kolay değil. Çünkü sevgi de (istersen aşk de), üzücü, yorucu, duyurucu, doyurucu bir olgu. Olması güzel (yani tender), ama belki olmaması daha rahat.

Deniz okuluna alıştı. Her yere uyum sağlayan bir insan. O da arkadaşlarını, İstanbul'u çok özlüyor. Epeyce büyüdü, boyu bana yaklaştı, göğüsleri çıktı. Bütün gün, okul yoksa, rock müziği dinliyor. Bana da hep itiraz ediyor, sonra gene yumuşuyor. Ara sıra bazı işlerimiz oluyor. Çeviri, Hans Peter'e fotoğraf asistanlığı gibi. Biraz ben ders de verdim. Sonra işler bitiyor, yenilerini bekliyoruz... Aslında böylesi daha rahat. İnsan arada boş kalıyor, yorulmuyor, yeterince, serbest iş bulursa tabii. Şimdilik bizimkiler yeterince değil, ama açılmak üzere. Erden hemen hemen haftada bir arıyor. Onun da konu düşünmekte, senaryo aramakta nasıl güçlük çektiğini sezinliyorum. İşte belki de

bundan sonra yazacağım kitapta bu kopuşu işleyeceğim. Toplumsal ve siyasal ve duygusal parçalanmayı. Sezgilediğim konu bu.

Sezer'in gelmesi iyi oldu. Epey hava getirdi, eve neşe getirdi. Ona çok alıştım, gidince henüz yalnızlığa alışamadım. Başımdan çok tatsız bir olay geçti. Genel durumla ilgili 10 günlük müthiş bir sıkıntıdan sonra sol koltuğumun altında bir beze şişti, sol göğsümde de bir süt bezesi.. Beni müthiş bir kanser aramasına tabi tuttular. 15 gün beni müthiş korku altında yaşattılar. Sonra, gene de bunu almak gerek, dediler. Oysa bunlar çok ağrı yapan, kolum tutulan iltihap gibi bir şey. Bir ayda da epey küçüldüler. Sonunda ben boş verdim. "Sorumluluk bana ait" deyip, bir kâğıt imzalayıp, ellerinden kurtuldum. Doğru da yaptığıma inanıyorum. Nezle olanların bile röntgenini çekiyorlar. Doktorlar hiçbir şeye bakmıyor, her şey makineden geçiyor. Makine, kom-pütür... onlara da inanmayıp, kesmek istiyorlar. İnsanın hormonal dengesi bozuk olunca, böyle beze şişmeleri de oluyor. Artık aldırmıyorum. Bir daha da doktora gitmemeye karar verdim. Ancak insan somut olarak böyle durumlarla karşılaşınca, ne zor olduğunu gördüm, yaşadım.

O korkulu günlerimde hep seni düşündüm. Korkum geçmeseydi, atlayıp senin yanına gelecektim. Yahu, sen atlayıp buraya gelsene!!!

Fatoş ne âlemde? Vakko'da iş bulduğunu duydum. Keyfi nasıl? İstanbul'a adapte olabiliyor mu?

Mehmet'in durumu nasıl? İşine devam ediyor mu?

Edebiyat âlemi nasıl?

İstanbul'a ne zaman geleceğimi bilmiyorum. Hiç belli olmaz. Uçaklar bu kadar pahalı olmasa...

Üç gündür kar yağdı. Kent beyazlaşınca aydınlandı büsbütün, geceler de karla birlikte daha aydınlık. Karlı Zürih oldukça hoşuma gitti.

Televizyonda 14 kanal var, zaman zaman ilginç programlar oluyor. Noel'den bir gün önce, 2 gün Münih'e gittik. Christian Enzensber-ger'in bir partisi vardı. Orada bazı Alman yazarlarla buluştuk. Güzeldi. Münih buradan araba ile 4 saat.

T. zaman zaman akıl almaz saçmalıklar yapıyor. O denli tatminsiz ki, anlatamam. O yüzden onu görmekten kaçınıyorum. Tektaş iyi. Ezel epey sıkıntı geçirdi, şimdi iyileşiyor. Hoş bir İsviçreli gazeteci arkadaşımız var. Onların dışında insanların birçoğu depresiv. Burada depresyon çok yaygın. O yüzden ben de kendimi uzak tutuyorum. Evimiz aydınlık, pırıl pırıl ve sıcak. Önünde bir Boğaz eksik. Bir de sen çok eksiksin Leylâ'cığım. Kendini zorla ve bana ayrıntılı yaz. Senden başka yürekten konuşacak bir arkadaşım yok. Yılbaşında Gönenç de geldi, çok iyi oldu, onunla da özlem giderdik. Hepinizi sevgiyle öperim.

Tezer

12 Ağustos 1985

Bu sabah kısa da olsa Fatoş ile konuştum. Sesi nasıl sana benziyor. Sonra Sezer ile konuşurken dün görüştüğünüzü söyleyince ağlamaya başladım. Bu kadar seni özlediğimi düşünmek bile istemiyorum. Çünkü en büyük acı düşünceler. Senden önce Demir'e yazdım. Biraz vasiyet gibi bir mektup oldu.

Leylâ'cığım, Türkiye'den umudu kesip, burada tutucu ortaçağ kafası ile karşılaşmak bu hastalığın nedeni oldu. Ve olayların yoğun birikimi. Bir

sabah uyandığımda koltuk altımda 2 ceviz, göğsümde 5 cm. bir taş parçası buldum. Koltuk altı lenflerim kanser demek. Bunu kesemezsin ki. Aylarca düşünce ile bunu yenmeye çalıştım. Korku ağır bastı. Depresyon geçirdim. 20 gün beni yatakta kayışla bağlı tuttular. Göğsüm-deki rahatsızlığı bile bile bana verdikleri ilaç, kanser için en zararlı ilaç. O kayış içinde 2-3 kere öldüm, ama kendimi diriltdim. Oradan çıkıp, öteki hastaneye yattım, 5 gün. Parça aldılar, en azılı kanser çıktı. Şu şansa bak: Sinir hastanesinden çıkıp, kendini kanserin kucağında buluyorsun. Ama depresyon iyi oldu, korkularımı kustum.

Beş dakika oturamayacak halde iken, kemi-tedavi yapması gereken doktor 3 saat bekletti. Burada her doktor, bütün tedavileri baştan yapıyor (para kesmek için), sonra beni kemik röntgenine yollamak istedi. Kemiğin içine iğne ile renkli ilaç verecekler, ertesi sabah aç karnına ilaç yutup karaciğer röntgenine gideceğim. Sonra bu doktorun zehirlerini damarıma verdireceğim. Sabah odasına girdiğimizde önüne dergiler sermiş: "Chicago'da, Milano'da, Paris'te arkadaşlar ne yapıyor, bilmeliyim" diyor. Ulan salak, bunu benim yanımda mı okuyacaksın? Kafanda yok mu? "Zürih'in en büyük otoritesiyim" diyor bir de!! Sonra benim kalbim 140 atmaya başladı. "Kalp hastası mısınız? Şeker hastası mısınız?" diye her gün üstüme yürüyorlar.

"Hayır, sadece 22 şok yedim" dedim. "İyi geldi mi?" diyor. Ulan salak, şok adama iyi gelir mi? Bir çeşit giyotin. Sonra bana "buz başlığını ister misiniz?" dedi. "O ne?" dedim. "Sizin gibi atraktif bayanlar onu geçiriyor ki, saçları dökülmesin. Sonra hem dansa gidiyor, hem bisiklete biniyorlar" dedi. Salak, sanki ben hayatımı dans ve bisikletle geçirmişim gibi. "Kaç derece bu buz başlığı" dedim. "Eksi 20 demez mi? Leylâ, düşün, insan kafasını nasıl -20 dereceye 10 dakika sokar? Düşünce ve beyni donmaz mı? Bunlar herhalde Doktor Mengele'nin deneylerinin sonucu. Sekiz hafta bunu geçireceğim, sonra sol sonra sağ tarafımı kestireceğim.

Bazen düşünüyorum da, idam mahkûmundan beter. Sonra beni gene EKG'ye bağladı. Kalbimin dayanacağı anlaşıldı. Sonra da sekreteri kafamda dır-dır konuşuyor, ben açacağı an oradan fırladım. Korkunç bir hafta sonu geçirdim. Eray da vardı. Hep hasta göğsümü öptü, evladım.

Aynı çocukluk düşleri gibi, küçük boşluklara düştüm. Uykuda ölecek gibi olunca bir ses "Tezer" deyip beni uyandırıyor.

Canım Leylâ'cığım, benim için bir gün Kaptan'da kafayı çek. Yediğin, içtiğin, gördüğün her şeyi benim için de yap. Geceleri acıdan kıvranıp duruyorum. Korkmuyorum. Hastayım ama mutluyum. Bana en güç gelen, Deniz'den ayrılmak. Bakalım. Müthiş kitabını duyarlılıktan daha okuyamadım. Senin Demir'in, benim kitabın aynı yıl çıkması ne güzel. (...)

Sonsuz sevgiyle öperim. Bana yaz. Bir kere de benim için yüz.

P. S. Bu gün doktorumla (masajyapan) uzun konuştuk. Bir bedenin kansere karşı bu tür iltihaplanma ile mücadelesi görülmüş durum değil, diyor.

Kardeşin Tezer

Zürih, 26 Kasım 1985

Buralara kadar geldin, sağ ol, var ol. Olayların yoğunluğundan sanki görüştüğümüzü algılayamadım, şöyle uzun boylu oturup konuşamadık

gibi...

İstanbul nasıl? Nerede oturuyorsun? Sanırım eve taşınma işini belki askıya aldın, belki de gerçekleştirdin, bunları bilmek isterim. Bildiğin gibi ameliyat geçeli bir ayı aşıyor. Hiçbir güçlük çıkmadı, kolumun hareketi, her şey çok şükür yerli yerinde.

Ama hastalıklardan gözüm korktu, inşallah bir daha başıma gelmez, benim için hep dua et.

Aylardır yazmadım, belki yarım yıl oluyor, yazmayı unutmuş gibiyim. Oysa senden haber almak, sana haber salmak istiyorum. Biraz durgunum. Çok uyuyorum, gündelik ilgilendiğim şeyler, şimdilerde havaların da karanlık olması yüzünden oldukça az.

Bu arada Sezer döndü. Ona müthiş alışmıştım. Onun yokluğunu çok algılıyorum. Bana çok büyük yardımları oldu, çok iyi baktı, hele Paris seyahatlerinde. Senin Nono olmasaydı, belki de yaşamımı yitirecektim, ne garip şu dünya. Sağ ol, var ol. Sayende her şey yoluna girdi. En çok Sezer'in ikinci Paris seyahatimizde yaptığı güzel yemekler aklıma geliyor. Hangi toplumda olursa olsun, çok yapıcı bir insan, o tarafını bu sefer çok takdir ettim.

Harald'ın torunu olmuş. Wanda'yı benim için kutla. Harald ile görüşüyor musunuz? Yoksa çok mu toruna düştü?

Kitabın yankıları nasıl gidiyor? Çok eşsiz bir kitap yazmışsın, ne kadar duyarlı, tam sen. Her şeyini de koyabilmeyi eksiksiz başarmışsın.

Erden ile arada telefonlaşıyoruz. Hâlâ film işi peşinde koşuyor zavallı, bir türlü işleri yoluna giremiyor. Hans Peter iyi. Önümüzdeki ay 14 gün Almanya'da çalışacak, kızımla ben yalnız kalacağız. Her şeye rağmen, İstanbul'u çok özlememe rağmen, yaşamım ile ilgili doğru karar verdim kanısındayım.

Bu acizane mektubun kusuruna bakma, hem sinir ilaçları, hem birden içine düştüğüm kış yalnızlığı içinde başka türlü olmuyor. Dediğim gibi aylardır yazmayalı, yazmayı unuttum, sana bir merhaba diyeyim dedim. Gözlerinden özlemle öperim, Fatoş'çuğa da sevgiler, teşekkürler.

13 Ocak 1986

İyi olmana çok sevindim. Fatoş için dua ediyorum. Çok mutluluklara lâyık bir kişi. Kendim de hastalığın neden olduğu depresyon ve üzüntüleri yenmeye çalışıyorum. Zaman geçerse iyi olacak. Okuyorum, yürüyüşe çıkıyorum. İstanbul'da sizlerle olsam daha mutlu olurum, burada hep yalnızım. Yalnız olunca insan acı düşüncelere saplanıyor. Ama iyi olacağıma inancım büyük. Gözlerinden öperim.

Tezer